

ישיבה מס' 8 – 5.12.99 – שותפות וייצוג (המשך) והעדפה מתקנת

- מרדכי קרמניצר : השייח' ריאן, אני רוצה להביע בפניך גם בעל-פה את ההשתתפות של כולנו בצער על האסונות שפקדו אותך ולהביע שמחה שחזרת אלינו, לקבוצה. יש לנו שני נושאים לדיון היום, שאני מקווה שהוא יהיה ענייני ככל שאפשר. האחד זה בעצם סיום הדיון בייצוג ושיתוף. בעקבות הדיון הקודם, דפנה הכינה איחוד של ההצעות שחברים שונים הציעו בנייר שנמצא לפניכם, שביקשנו לקבל לגביו הערות כתובות. תכף גם נשמע מה זה הניב ואני מציע שנקדיש כמה דקות לשמוע אם יש עכשיו הערות לנייר הזה. אולי דפנה תתחיל בזה, מה התקבל בכתב.
- דפנה הקר : היחידה שהתייחסה הייתה פרופ' עדנה מרגלית. היא אמרה שלגבי הסעיף הראשון, משונה לה העניין שכתוב ש"למפלגות הערביות צריכה להינתן זכות הסירוב להצטרף לקואליציה", היא הייתה אולי שמה את זה בסוגריים. במרכאות.
- מרדכי קרמניצר : היא אמרה סוגריים, זה נשמע לה קצת משונה המושג הזה.
- דפנה הקר : המושג?
- מרדכי קרמניצר : הסברתי לה למה הכוונה, אבל הכוונה נראתה לה קצת משונה. לגבי הסעיף השלישי – כתוב "במשרדי הממשלה", היא אמרה: צריך להמיר את זה "בשירות הציבורי ובעיקר במשרדי הממשלה". דבר נוסף, היא אמרה שצריך לחשוב בדיון היום, על הקשר של מה שכתוב פה, לנושא של העדפה מתקנת, כי למשל סעיף 5, היא אומרת שהיא הייתה רוצה שייכנס גם נושא של העדפה מתקנת וצריך לראות איך זה מסתדר עם הדיון היום.
- מרדכי קרמניצר : OK, עכשיו הערות נוספות. אלי, בבקשה.
- אלי רכס : האמת שהכנתי את זה בכתב, אבל עוד לא הספקתי להפיץ. ההערה הראשונה שלי נוגעת לסעיף 1, אותו סעיף שעדנה גם התייחסה אליו, והיא גם תכנית וגם מבחינת המיקום. אני חושב שבניגוד לסעיפים האחרים, סעיף 1 עוסק ברמה הפוליטית-מפלגתית ומבחינת סדר ההצגה אני חושב שבראש ובראשונה צריכים לעמוד העניינים של הרמה הממשלתית ממלכתית, שהסעיפים האחרים נוגעים בהם.
- מרדכי קרמניצר : בעיה יותר תכנית שעלתה לנגד עיני ביחס לסעיף הזה, היא שזה סעיף קצת בעייתי כי הוא נוגע יותר לרמת המודעות, מצד אחד, ולשיקולים פוליטיים צרופים, מצד שני. איך אפשר לבקש ממפלגות או לדרוש ממפלגות שהן מפלגות פוליטיות, לבטל את הפסילה אפריורית של מפלגות ערביות, כשותפות קואליציוניות? הרי כל מפלגה, יש לה שיקול בפני עצמו. לכן, אני חושב שאולי כדאי למתן קצת את הניסוח או לפחות לקבוע שזה נכון במקרים שישנה הסכמה על קווי יסוד, כי זה הרי המפתח. אם אין הסכמה, אתה יכול לבוא ולהגיד לליכוד לצרף מפלגות ערביות?
- סמי סמוחה : אולי גם המפלגות הערביות יקבלו את קווי היסוד.
- אלי רכס : אז אני אומר, "במקרים וישנה הסכמה על קווי יסוד, אין לפסול שותפות של מפלגות ערביות כשותפות קואליציוניות".
- סמי סמוחה : אז איזה משפט אתה רוצה לשנות?
- אלי רכס : המשפט שהיה לי בעייתי זה "על המפלגות הגדולות לבטל את הפסילה האפריורית של המפלגות הערביות כשותפות קואליציוניות, ולבחון את הצטרפותן לקואליציה, באותם התנאים המוחלים על מפלגות אחרות".
- סמי סמוחה : זה אומר: אל תפסול אפריורי. כמובן שאם אין דרך משותפת, אז לא הולכים יחד.
- אלי רכס : כן, אבל לפי דעתי זה נשמע מפה כאילו 'ויהי מה'.
- סמי סמוחה : לא ויהי מה, אלא באותם תנאים.
- קריאת ביניים : שמה שנכון לגבי מפלגות יהודיות אחרות, יהיה נכון גם לגבי מפלגות ערביות.
- רות גבזון : החלק האחרון של הסעיף נותן תמיכה למה שאומר אלי: "דרך אפשרית להשגה ... היא תביעה ציבורית לפני הבחירות מהמועמדים לראשות הממשלה כי יתחייבו למתן ייצוג".
- מרדכי קרמניצר : לא לא, התיקון פה הוא קטן. במקום "כי יתחייבו ... לייצוג", צ"ל "כי לא יפסלו פסילה אפריורית", זה הרעיון. הרעיון הוא לא שהם חייבים לצרף, אלא שהם חייבים להימנע מפסילה אפריורית. זה הרעיון.

- הערה נוספת?
אלי רכס :
- לגבי סעיף 2. אני רוצה להעלות איזו שהיא שאלה, וחשוב לי לשמוע גם את התגובה של החברים הערבים פה. אנחנו נוקבים פה בשמות הגופים שאמורים להיות מוכרים לשיתוף פעולה מטעם הרשויות. ועדת המעקב העליונה, ועד ראשי המועצות, ועדי הסטודנטים, ועדות המעקב. השאלה שאני מעלה פה לדיון, היא האם הגופים האלה הם באמת הגופים הייצוגיים.
לא, כתוב – "דוגמאות".
- קריאת ביניים :
קריאת ביניים :
קריאת ביניים :
אלי רכס :
- כן, אבל מה אסקובע מדיניות בא, לוקח את המסמך הזה היום ורוצה לדעת באיזה גופים צריך להכיר ולשתף איתם פעולה.
אתה מציע שאנחנו נעשה בדיקה, רשימה?
אני אומר שגם אם כתוב דוגמאות, מה שמשמע זה כאילו שאלה הגופים הייצוגיים.
- קריאת ביניים :
אלי רכס :
קריאת ביניים :
אלי רכס :
- איזה חוץ מהם?
אני לא יודע. תראה, אני מעלה פה בעיה. הרי בקרב החברה הערבית עצמה קיים איזה שהוא גוף, ועד ראשי המועצות...
אני חושב שאתה צודק.
מי צודק?
- אסס חמאיסי :
אלי רכס :
אסס חמאיסי :
- אתה יכול להיות שצריך כאן את המילה 'כגון', שפותחת אופציה של גופים אחרים. למשל, היום מדובר ברחוב הערבי על הקמת גוף של הוואקף האסלאמי, בהרבה מקומות דנו בסוגייה הזאת. כעת מנסים לחפש איזו חלופה למועצה האסלאמית העליונה שנפסלה והיום מנסים להקים גופים שיטפלו בסוגייה הזאת. הם יהיו, לדעתי, מוכרים כאן. זאת אומרת כל עוד שהם פועלים.
- מרדכי קרמניצר :
זה ברור שהרשימה פה לא מלאה. אבל השאלה היא האם יש למישהו הסתייגות מאחד הגופים שמנויים כאן, האם יש איזו שהיא טענה שאחד הגופים כאן הוא גוף שאין להזכיר אותו כאן, מאיזו שהיא סיבה.
- אסס חמאיסי :
לא, לא זאת הבעיה. הבעיה היא מה יקרה בעתיד אם יקומו גופים, גופים ציבוריים אחרים.
- מרדכי קרמניצר :
זה לא עשרת הדיברות.
- סמי סמוחה :
הבעיה היא באמת של ניסוח- האם צריך להזכיר דוגמאות ומה צריך להיות בדוגמאות. אי-אפשר לתת פה רשימה מלאה של כל הגופים, אי-אפשר. יש המון גופים. זה לא נכון שיש רק שלושה-ארבעה גופים. אני יכול לתת לך עכשיו, בלי להתאמץ, עשרה גופים, זו לא השאלה. אני לא חושב שצריך לתת את כל הרשימה.
- מרדכי קרמניצר :
אבל האם יש טענות כלפי מה שמוזכר כאן, האם חסר כאן משהו והאם יש מישהו שמציע לא להשמיט את הדוגמאות?
- רות גביזון :
הדוגמאות הן טובות, אבל יש פה שתי פונקציות. פונקציה אחת, שנדמה לי שלא יכולה להיות עליה מחלוקת ואז הרשימה יכולה להיות כל רשימה, אומרת: תעבוד עם הגופים שהם הארגונים היציגים של הערבים, בכל עניין תעבוד עם הגופים שהם יציגים לאותו עניין. אבל פה מדובר על הכרה ואני לא הבנתי בדיוק מה זו ההכרה הזאת.
- קריאת ביניים :
זה גופים יציגים, בדיוק.
- רות גביזון :
מה זאת אומרת להכיר בהם? בוודאי שאתה מכיר בהם, כי הם קיימים. מה זאת אומרת שלא מכירים בהם?
- קריאת ביניים :
אלי רכס :
- קודם כל, אני לא מכיר, ...
השאלה היא כזו, האם ועד ראשי המועצות הוא הגוף היציג מבחינת הערבים בישראל, ועל יסוד מה? אין להם שום מעמד סטטוטורי.
- סמי סמוחה :
הוא גוף, הוא גוף יציג...
אלי רכס :
על יסוד מה?
- סמי סמוחה :
על היסוד של השלטון המקומי!
זה לא של השלטון המקומי.
- קריאת ביניים :
קריאת ביניים :
סמי סמוחה :
לא, הוא לא מייצג את כולם.
- אלי רכס :
הנה, ראש עיריית שפרעם אמר: תודה רבה, אני לא חבר, ...
יש עוד 40 ישובים לא מוכרים שהם לא מיוצגים,
- קריאת ביניים :

- אלי רכס : ראש עיריית שפרעם אמר: אני לא צריך, לא משתתף. עוד פעם – אני מעלה את העניין רק מאחר שזה יגיע למקבלי ההחלטות שיבואו ויגידו: עם מי אני מדבר בדיוק והאם זה גוף ייצוגי או לא, כי הוא לא גוף נבחר.
- עאדל מנאע : לדעתי, כל עוד באמת אין גוף אחד ייצוגי לאוכלוסייה הערבית, אז אלה הגופים הפועלים, הקיימים. יש אחרים, כמו שאמר סמי, אבל אלה הם הבולטים, הידועים, שקיימים היום במגזר הערבי. כדי שתהיה התחלה של הידברות והכרה בגופים ייצוגיים כאלה במגזר הערבי, יש לדבר איתם ולהיעזר בהם למדיניות חדשה וכו'. לכן נזכרו לדוגמה הקבוצות או הארגונים או הגופים האלה.
- רות גביזון : לגבי ועדי סטודנטים ערביים, לידיעתך, רותי, אני הייתי מעורב לאחרונה בפרוייקט לסטודנטים שנה א' באוניברסיטה העברית. ישבתי עם סגנית הדיקן והיא אמרה לי – תשמע, הפרוייקט מצוין, אבל יש לי בעיה עם ועד הסטודנטים הערבים, אנחנו לא מכירים בוועד הסטודנטים הערבים. אני אומר לה: מה?!
- עאדל מנאע : טוב, זו חוצפה...
רות גביזון : כל האוניברסיטאות לא מכירות בוועד הסטודנטים הערבים.
- רות גביזון : זו חוצפה פנטסטית, מפני שהם מכירים בתא הסטודנטים של X ותא הסטודנטים של Y ואין להם שום סיבה לא להכיר בסטודנטים הערבים.
- סמי סמוחה : אבל לא מכירים בשום תא שהוא על בסיס אתני או לאומי.
יצחק רייטר : אבל הם נבחרו בבחירות נפרדות, לא בבחירות הכלליות לתאי הסטודנטים.
סמי סמוחה : לפי החוקה של האוניברסיטה, אגודת הסטודנטים זה הגוף האבסולוטי שמייצג את כלל הסטודנטים.
רות גביזון : ומה עם התאים?
- קריאת ביניים : התאים עשו לעצמם בחירות משלהם. הם לא נבחרו במסגרת הבחירות הכלליות.
- סמי סמוחה : יש פה בעיה, אולי גם משפטית, אני לא יודע. המדיניות איננה משפטית, היא נובעת מלפני המשפט, אבל סידרו את זה שזה יהיה כסעיף משפטי. זה ברור, לא רוצים להכיר בשום גוף לאומי, נקודה. במידה ויש באוניברסיטה ועד לסטודנטים ערבים, זה גוף לאומי. אבל לא מכירים במדינת ישראל בגופים לאומיים ערביים, נקודה. אין דבר כזה.
- יצחק רייטר : יש גם בעיה אחרת, להכיר כ-מה? כחלופה לוועד הסטודנטים, עם זכות של אגודה?
- סמי סמוחה : לא! אף אחד לא רוצה שהם יהיו חלופה להסתדרות הסטודנטים, אבל שיהיו מייצגים של הסטודנטים הערבים. הם לא רוצים להכיר בזה ...
- יצחק רייטר : אז אולי אפשר לרכז קצת את הניסוח פה. במקום לכתוב – "יש להכיר בגופים אלה ולהידבר איתם", לומר – "יש להידבר איתם ולהיעזר בהם למתן מענה הולם לצורכי האוכלוסייה" ...
- סמי סמוחה : אבל מדברים איתם, זו לא הבעיה. מדברים איתם. גם עם ועד ראשי הרשויות המקומיות, משרד הפנים או כל מיני גופים בממשלה מדברים. אבל לא מדברים איתם בתור נציגים.
- ראסם חמאיסי : שליחה, אולי, כאן באמת קיימת דילמה. מצד אחד, הסעיף הזה קורא לבדלנות, מצד שני – המטרה של כל הקבוצה היא יותר שיתוף ושילוב. מה הכוונה בבדלנות- זאת אומרת שאגודת הסטודנטים למשל, אמורה לטפל בכל הצרכים של הסטודנטים והסטודנטים הערביים גם בוחרים את אגודת הסטודנטים ופועלים בתוכה כמסגרת. אבל בגלל צרכים מיוחדים, בנסיבות מיוחדות, הם באים ומבטאים, כאילו בסדר-קדימויות נכון, את צורכי האוכלוסייה הערבית. ואז, החשש מהדבר הזה, הוא שיהיה מצב הפוך, שאגודת הסטודנטים תתחיל להגיד: OK, אתם מוכרים לבד, אתם תתחילו לטפל בבעיות שלכם לבד, והדבר הזה יגרום לבדלנות ולהיפך, יגרום לניכור. השאלה – איך אפשר לייצר איזון בין הבדלנות שעלולה להתרחש כתוצאה ממימוש של סעיף כזה, לבין המטרה של הגברת השיתוף והשילוב של אוכלוסייה ערבית וזכייה שלה בחלקים גדולים יותר מהעוגה הכוללת של המדינה.
- עאדל מנאע : אני רוצה להגיב על זה. קודם כל, אנחנו לא צריכים להתמקד בוועדי סטודנטים, כי זה ...
- ראסם חמאיסי : כדוגמה.

- עאדל מנאע: זה הועלה כדוגמה. אבל לעיקרון עצמו שאתה מעלה, אני דווקא לא מקבל את העמדה הזאת, שכאילו אם יש גופים ייצוגיים ייחודיים לאוכלוסייה הערבית, אז זה מביא לבדלנות ואם אין גופים כאלה, אז זה דווקא מביא לשילוב ואינטגרציה. אפשר לעשות שילוב ואינטגרציה דווקא על-ידי כך שלאוכלוסייה הערבית תהיה אוטונומיה בכל מיני תחומים ויהיו להם גופים ייצוגיים, כי דווקא אחרת לא תהיה אינטגרציה ולא יהיה שוויון. אותו דבר לגבי אוטונומיה תרבותית ואותו דבר לגבי תחומים אחרים, הרשימה היא ארוכה. כך שהערבים בישראל לא צריכים לוותר על ייצוג נפרד בגופים נפרדים, בשביל לקבל שוויון ושילוב. אפשר לעשות את זה, את השילוב הזה, זאת אומרת שההפרדה הארגונית הייצוגית, משמעותה לא צריכה להיות דווקא שמזניחים אותם והם לא מקבלים שוויון. הייצוגיות הזאת, דרך ארגונים ייחודיים לאוכלוסייה הערבית, באה בנוסף לשוויון, זאת אומרת לבסיס של השוויון, כדי לייצג את האינטרסים המיוחדים של האוכלוסייה הערבית.
- ראסם חמאיסי: תיאורטית, מה שאתה אומר, עאדל, זה נכון. אבל בוא תבדוק את זה בשפת המעשה. כאשר באים לראשי רשויות, ואני מדבר עכשיו מתוך השטח, ומתחילים להגיד להם: OK, אתם מייצגים, אז בואו תגדירו את הצרכים שלכם. ראשי הרשויות מנסים להשתמש במרכז השלטון המקומי ככלי למוביליות והגדלת משאבים. כאשר הם לבדם, אפילו כששר הפנים מזמין אותם ויושב איתם, הם לא מצליחים להשיג!
- קריאת ביניים: נכון.
- כאמל ריאן: עובדה, הם משיגים יותר טוב בלי מרכז השלטון.
- הם הצליחו להשיג: הישגים, בגלל שהם התארגנו מחוץ למרכז השלטון.
- טלאל אלקרנאוי: אבל הם השיגו בגלל זה שהם התאחדו כוועד רשויות ערביות.
- קריאת ביניים: בדיוק!
- כאמל ריאן: בסדר.
- טלאל אלקרנאוי: לא כי הם רשות נפרדת. האיחוד כוועד הרשויות הערביות, נתן להם לגיטימציה וכוח יותר חזק.
- כאמל ריאן: וחיידך את הבעיה שלהם...
- רות גבזון: לי יש הצעה לסדר. אנחנו מלכתחילה ערים לבעייתיות הזאת שראסם מעלה, ובאמת יש פה שני מישורים. יש פה השילוב של ערבים, במוסדות ומנגנון קבלת ההחלטות, שהוא להערכתי, יחסית פשוט, ויש אחר-כך הייצוג של המוסדות הערביים ואחרי זה יש ייצוג בתוך הממשלה. אני מציעה בהמשך לרעיון שלך, להתחיל מסעיף שלוש, שנראה לי פרדיגמה של בעיית השילוב, ולהפוך אותו לסעיף הראשון. כלומר, קודם כל להפוך את ארבעת הסעיפים האחרונים לראשונים, הם בעצם רצון לשלב יותר ערבים, אזרחי מדינת ישראל, בכל הרמות של הפעילות הציבורית, הממשלתית. פה אני חושבת שאין שום בעיה. אנחנו רואים שהמצב כיום הוא שבעצם יש ייצוג אפס או מאוד מאוד מאוד שולי של קבוצה של קרוב ל-20% מהאוכלוסייה, וזה פשוט לא בא בחשבון. נתחיל עם הדברים האלה. לסיום, אני חושבת שנעבור לדברים האחרים שהם טיפה יותר בעייתיים והם גם סוג אחר של מהלך. אני חושבת שהוא מהלך מעניין ואחר.
- כאמל ריאן: אז אם עקרונית זה מקובל, אני הייתי מתחילה מסעיף 3, ושם הבעיה היחידה, אני חושבת שעדנה צודקת, שצריך להתייחס לכל השירות הציבורי. אנחנו כבר אומרים פה באופן ישיר שיש לפעול באמצעות שינוי חקיקה והקמת גוף אוסף. השאלה היא האם אנחנו רוצים ללכת בכל סעיף על חקיקה ועל מנגנון של משפט ואכיפה או האם אנחנו רוצים לרכז את זה באיזה שהוא מקום כסעיף המלצות כללי לשוויון ואכיפה ופה לעשות רק יעדים. אני לא יודעת, זה כבר עניין של עריכה, אבל זאת נראית לי פתיחה נכונה יותר למסמך.
- ראסם חמאיסי: אני חושב, רותי, שלא צריכים לדבר רק על יעדים, כי יעדים לבדם – זה לא מספיק. אנחנו צריכים להגדיר כאן, זאת אומרת להציע, מנגנון וכלי אכיפה. אני גם חושב שאנחנו צריכים להגדיר קריטריון שאומר ייצוג בהתאם לגודל האוכלוסייה, זאת אומרת שהייצוג יהיה בהתאם לאחוז של האוכלוסייה. אני חושב שהדבר הזה יאפשר מנגנון מאוד ברור שפותח הזדמנויות בפני האוכלוסייה הערבית.
- רות גבזון: אתה רוצה בכל סעיף...
- ראסם חמאיסי: בכל סעיף.
- רות גבזון: זה יהיה מאוד בעייתי, בכל סעיף.

- כי הקריטריונים המריטוריים של הגופים השונים הם שונים, וזה דבר שצריך להיות הדרגתי. עקרונית, אני מסכימה על יעד שישאף לזה, אבל כבר פה, כמנגנון אכיפה- נראה לי בעייתי.
- אלי רכס : אני רוצה להוסיף משהו בעניין הזה. אני הבאתי איתי כמה הצעות חוק שהוגשו, שאתה מזכיר אותן בנייר המקורי שלך, על-ידי עזמי בשארה ואחרים בנושא של שריון מקומות בדירקטוריונים. דווקא עזמי בשארה התעקש על זה שבהצעת החוק שלו יהיה כתוב: ייצוג הולם ולא ייצוג מספרי, ואי-אפשר לחשוך בו שהוא לא רוצה את הייצוג המלא. אבל בדיוק בגלל הנקודות שאת מעלה ועל-מנת שנוודא שיהיה ייצוג על-פי כישורים, אני חושב שצריך למצוא פה יותר הדגשה של העניין הזה בניסוח הסופי- שהמינויים הם לא אוטומטית, כי בסופו של דבר התוצאה תהיה הפוכה. בשארה הדגיש ייצוג הולם. לסיעה הוא הגיש הצעה מקבילה ושם הוא כן ציין אחוזים. אבל אני חושב שהגישה צריכה להיות לא על-פי מכסה של שיעור הערבים באוכלוסייה, אלא באמת המילה הולם ועל-פי כישורים הם שני המונחים שתואמים.
- עאדל מנאע : אני לא בטוח שעזמי התכוון שם בייצוג הולם לעניין של כישורים, אלא גם ובעיקר לצרכים- למשל הייצוג של הערבים בישראל בעוני ובפשע. בחינוך למשל, הילדים בחינוך הם לא 15% אלא 24% ואז הייצוג ההולם שם לגבי תקציבים צריך להיות 24% ובתחום אחר זה משהו אחר. לכן באמת אסור לקבוע מספר לפי גודל האוכלוסייה אלא לפי ייצוג הולם.
- קריאת ביניים : זה לא סותר אם אתה קובע...
- עאדל מנאע : לא, לא סותר, אבל גם בגלל האילוצים והבעיות שזה ייצור במקומות מסוימים, לדעתי צריך ניסוח שלא קובע מסמרות ולא יוצר בעיות, אלא מאפשר בכל-זאת גמישות בטיפול בבעיות, בצורה הולמת.
- דפנה הקר : אני מניחה שהוא השתמש במושג ייצוג הולם כי זה מושג שהמשפט כבר הכיר בו, כשמדובר בנשים.
- עאדל מנאע : כן, כן, לכן, לכן...
- רות גביזון : 'נציגות מתאימה', זה גם נתון בהכרזת העצמאות.
- מרדכי קרמניצר : לעניין הכישורים, אני חושב שהפסיקה עשתה איזה שהן הבחנות. אם אנחנו לא ניכנס לפירוט אלא רק נאמר כישורים, זה לא יעשה צדק למטרה. כי הפסיקה אמרה, למשל, שאם יש נחיתות כתוצאה ממעמדו המקופח של מי שבא מהקבוצה המקופחת, למשל, שיש לו פחות ניסיון ומטבע הדברים יהיה לו פחות ניסיון משום שהוא מקופח, אז צריך לגביו להסתפק בפחות ניסיון. כלומר, עניין הכישורים, צריך להסתכל עליו בצורה יותר מורכבת.
- קריאת ביניים : זה נוגד את הרעיון של אפליה מתקנת, אם אתה הולך רק על כישורים...
- אלי רכס : כן, אבל מצד שני, הכוונה, כמו שאני מבין לפי הכישורים, היא שלא יהיו מינויים רק משום שישנה משבצת, אז בוא נכניס את פלוני שהוא ...
- ראסם חמאיסי : אז מעבירים אותו הכשרה...
- אלי רכס : לא עומד בקריטריונים המקצועיים של התפקיד הזה, רק כדי להגיד – הנה, שמנו אותו פה ואנחנו בסדר, כי שכרו יצא בהפסדו.
- ראסם חמאיסי : אלי, אני רק רוצה לתת דוגמה. כשרצו להקים יחידות תכנון, תכנון אסטרטגי ברשויות המקומיות, באו ואמרו שפשוט אין מועמדים ערבים מתאימים. אז איך פעלנו? פעלנו להכשרת אנשים. אז מתחילים עם זה, אמנם לא בהכרח הם עברו מוביליות מתאימה, אבל הם עמדו כאנשים מתאימים אחרי תהליך של הכשרה. כישורים זה צריך להיות לא אקט, אלא צריך להיות הליך שיוצר את האנשים.
- מרדכי קרמניצר : טוב. לזה אנחנו גם קצת נגיע כשנדבר על העדפה מתקנת, כי שם יש גם התייחסות מפורטת.
- אני מסכים להצעה של רותי לעשות פה שינוי סדר. לא הייתי מוותר על להיות יותר קונקרטי במקום שאנחנו מגבשים הסכמה קונקרטית. כלומר, אם אנחנו חושבים שבעניין מסוים צריך לפעול באמצעות שינוי חקיקה, אז הייתי אומר את זה ולא מסתפק באמירות כלליות. ככל שנהיה יותר קונקרטיים זה יותר טוב. אם יש הערות מהותיות לעניין הזה, אז בואו נשמע אותן, תשמיעו אותן ונראה הלאה.
- עכשיו, בכל זאת אם אני חוזר לעניין שהעלה אלי, גם אם נשים אותו בסוף. הוא עדיין קיים.
- קריאת ביניים : אני רוצה להתייחס אליו. אני חושב שאם אומרים, אני לא יודע אם מקובל על החברים הערבים, אבל אם אומרים שעד להשגת שוויון יש הצדקה להכרה בגופים נבחרים, אני חושב שיש לזה הצדקה,
- מרדכי קרמניצר :

- ראסם חמאיסי : אולי במקום "עד", להגיד "למען".
 מרדכי קרמניצר : או "למען השגת שינוי".
 ראסם חמאיסי : כן.
 מרדכי קרמניצר : אבל זה הרעיון,
 קריאת ביניים : אבל זה לא פותר את הבעיה.
 קריאת ביניים : אבל מה זה "הכרה"?
 מרדכי קרמניצר : אני רוצה לומר עוד משפט. יש בעיה שהיא במישור התועלתני. האם זה לטובת הציבור הערבי ללכת במסגרות הייחודיות לו. אם אני שומע נכון את הקולות שנאמרו כאן, אני מבין שרוב האנשים שיושבים פה, אולי כולם, חושבים שיותר קל לערבים להשיג הישגים באמצעות הגופים האלה, לאו דווקא כדרך היחידה, אבל שזה מוסיף ליכולת שלהם להשיג הישגים, לעבוד באמצעות המסגרות האלה ולשאוף לזה שהן תקבלנה הכרה וכו'. אם הדבר הזה הוא נכון, אז אני חושב שיש הצדקה עניינית לדבר על הייצוגיות של הגופים האלה, אלא אם אנשים חושבים אחרת.
- סמי סמוחה : אני רוצה להתייחס לזה. הבעיה היא עקרונית, היא לא אינסטרומנטלית וגם אני לא הייתי מסייג את זה "עד להשגת השוויון". אז מה, ואם יהיה שוויון? אם אתה חושב שערבים הם מיעוט פלשתיני לאומי ואתה רוצה שהוא יקבל הכרה בתור שכזה, אז זה לא משנה אם יש שוויון או אין שוויון, זה לא משנה. עצם זה שיכירו בו כגוף כזה, זו מטרה בפני עצמה. יכול להיות שזה יעזור לך להשיג שוויון או לא יעזור לך, זו כבר שאלה שנייה. אז אל תנסו להפוך את הדיון הזה לדיון סטרילי. עכשיו, גם אין פה סתירה לגבי בדלנות. הוא יכול להגדיר את עצמו כמיעוט לאומי פלשתיני ולהקים לו מוסדות שיכירו בהם בלי להיות בדלן. בדלנות זה עוד צעד נוסף. עצם זה שהוא משתתף בשלטון, משתתף בכל מוסדות המדינה, זה בדלנות? איזה בדלנות יש כאן? בדלנות זה כשאתה מחרים את המוסדות, כשאתה לא רוצה להיות חלק מהמוסדות, כשאתה יוצר מוסדות מקבילים – זה בדלנות.
- מרדכי קרמניצר : יש לי הערה לסדר, לדעתי אנחנו לא מייצגו את הדיון בנושא האוטונומיה, לא סיכמנו אותו, והנייר הזה לא אמור להיות הנייר של האוטונומיה. מה שאתה אומר, סמי, זה בדיוק מתכונת או בסיס לרעיון של אוטונומיה לערביי ישראל. אז אני אומר – יכול להיות שאנחנו נגיע למסקנה שאנחנו הולכים על זה, אבל זו לא המסגרת של הנייר הזה, כפי שאני מבין אותו. המסגרת של הנייר הזה היא צעדים במסגרת הרעיון של קידום שוויון. לכן אני בכל-זאת חוזר לזה, שגם אם אנחנו רוצים פה לעסוק בנושא האוטונומיה, אנחנו עוד לא בשלב הזה.
- סמי סמוחה : אז אולי אני אגיד לך אחרת- אנחנו לא דיברנו עדיין על אפליה מתקנת והמסמך הזה מלא אפליה מתקנת, אז מה?
 מרדכי קרמניצר : אם יש העדפה מתקנת...
 סמי סמוחה : אז הכל קשור, הדברים קשורים. זה מה שאני אומר, כל הדברים קשורים.
 מרדכי קרמניצר : לא, אבל אוטונומיה זה מעבר לדברים שקשורים, זה נושא בפני עצמו. אי-אפשר להכניס את האוטונומיה, אגב סעיף 5, בתוך מסמך שעוסק בייצוג ושיתוף.
- ראסם חמאיסי : שליחה, רק הערה לסמי כי אני העליתי את הנקודה הזאת, כי אני מכיר בתהליכים שאומרים היום שהערבים בישראל רוצים ... לאומי וכל הדברים האלו. אבל המערכת הישראלית היום שולטת במשאבים, ובכל מצב שהערבים מבקשים ייצוג זה לא קורה, הם מבטאים את זה במנטליות הקיימת על-ידי הקטנת האפשרויות.
- אלה בלפר : אם אני מבינה את רותי ואותך, ואנחנו הסכמנו לזה, אנחנו פשוט נקדים את הזכויות האינדיווידואליות ואז נעבור לזכויות הקולקטיביות, נכון? אנחנו נתחיל בסעיפים 4, 5 ו-6 שאלה הזכויות האינדיווידואליות.
 קריאת ביניים : הכל זה זכויות קולקטיביות.
 אלה בלפר : אבל אם אנחנו חוזרים להתחלה מהזכויות הקולקטיביות, אז כאן אני מסכימה עם סמי- הזכויות הקולקטיביות, מן העיקרון, עוסקות ב... לא נקרא לזה אוטונומיה כרגע, אבל עוסקות בהכרה של מדינת ישראל בערבים כקבוצה קולקטיבית. לכן, זה לא יעזור לנו אם אנחנו נגיד שאנחנו לא עוסקים עכשיו באוטונומיה, כי יש שתי מטרות לייצוג. מטרה אחת היא עצם ההכרה, ולכן רותי שאלה מהי ההכרה הזאת, ומטרה שנייה היא אינסטרומנטלית. אני פשוט חוזרת על הדברים של סמי ואני חושבת שאין לנו ברירה אלא לדון בזה כרגע. אני חושבת שיש שתי מטרות, שתיהן נכונות, שתיהן צודקות לדעתי,

- ואנחנו לא יכולים לומר: עכשיו אנחנו מדברים רק על מטרה אחת, ואחר-כך נחזור ונדון בגופים האלה, כשנגיע למטרה השנייה. אין דרך לעשות את זה. יש דרך, אבל לא חשוב.
- מרדכי קרמניצר: רק לגבי ההערה האחרונה של אלי, בשלב הזה. אני מבין את הבעיה שיש לאלו עם הקביעה שצריך להכיר בגופים הללו הכרה כגופים נפרדים, בשעה שיש גם גופים כלליים שבהם הערבים מיוצגים. מצד שני, אני גם מבין את ההערה של ראסם, שאומרת שיכול להיות שיש אחדים באוכלוסייה הערבית שאינם מכירים בגופים האלה שאנחנו יכולים או עשויים להכיר בהם. לכן אני מציע שינוי נוסח בסעיף, במשפט האחרון: "יש להכיר בגופים אלה, כמבטאי האינטרסים של בוחריהם ושולחיהם". זאת אומרת זה מין סייג כזה על ההכרה. יש להכיר בגופים אלה כמבטאי האינטרסים של בוחריהם ושולחיהם וזה נותן, הייתי אומר, פן יותר לגיטימי לעובדה שהרשות הממשלתית או הרשמית מנהלת איתם את המגעים הללו.
- אלי רכס: סליחה, יש פה משפטים, האם אפשר לקבל את הפרשנות, שסיבירו לי מה זה להכיר.
- סמי סמוחה: לא צריך להיות משפטן, אני אתן לך הסבר פשוט.
- אלי רכס: וסוציולוגים, סליחה.
- סמי סמוחה: כששר, למשל, מזמן את יושב-ראש ועד ראשי הרשויות המקומיות הערביות והחבריה שלו, והוא רואה אותם כמייצגים את האינטרסים של הרשויות המקומיות הערביות. זה הכל.
- אלי רכס: ... מחר תבוא קבוצה אחרת בראשות ראש עיריית שפרעם שיגיד: סליחה, אני המייצג.
- סמי סמוחה: רגע, הוא כבר יושב עם ראשי הרשויות, עם עיירות הפיתוח. מה, אני לא מבין. אין לו שום בעיה לשבת עם ראשי רשויות, עם יישובי קו העימות, עם כל מיני ישובים. אבל עם ערבים – הוא לא יושב.
- יצחק רייטר: אלי, אתה מתנגד לשינוי שאני הצעת, "מבטא את האינטרסים של בוחריהם ושולחיהם"? אין לך בעיה עם זה, נכון?
- רות גביזון: אם מדברים איתם אז כן מכירים.
- סמי סמוחה: לא, מדברים איתם לא בתור מייצגים, מדברים איתם ...
- מרדכי קרמניצר: השאלה היא ביחס להצעה של יצחק, האם היא מקובלת?
- קריאת ביניים: לא ...
- קריאת ביניים: לא, אני גם כן לא ...
- דוד קרצ'מר: יש איזו שניות בעצם השימוש במושג הזה, נציגים או ייצוג, הרי אנחנו משתמשים בזה במשמעויות שונות, בסעיפים שונים. כאשר אנחנו אומרים בסעיף 3 שאין ייצוג לאזרחי ישראל הערבים, הכוונה היא לא שאותם אנשים שייבחרו מייצגים את כלל האוכלוסייה, אלא שפשוט מאוד אין מספיק ערבים בתוך הגופים האלה. לאחר מכן כאשר אנחנו מדברים בסעיף 2, הכוונה היא שהגוף הזה מייצג את כלל האוכלוסייה או מדבר בשמם. אלו שני דברים שונים לחלוטין.
- עכשיו, ברגע שאנחנו מדברים על סעיף 2, אז יש פה שתי הבעיות. הבעיה האחת היא הבעיה שאלי העלה ואני גם העליתי אותה בישיבה הקודמת, איך אנחנו יודעים איזה גוף הוא גוף יציג. אנחנו במשטר דמוקרטי אז יש לנו שיטות כדי לדעת אם גוף מסוים הוא יציג, אבל הרי כאן, במשפט הראשון, נאמר שהגופים האלה, מטרתם לייצג את הציבור הערבי בישראל. אז צריכים איזה שהם קריטריונים כדי לדעת איזה גוף הוא באמת גוף שמוסמך לייצג את הציבור הערבי במדינת ישראל, זאת שאלה אחת וזאת השאלה שאלי העלה. השאלה השנייה היא השאלה העקרונית. בעצם, למה אתה מדבר עם הגופים האלה, ופה יש שתי השקפות: ההשקפה של סמי, שאומר שבעצם זו מעין הכרה באוכלוסייה הערבית במדינת ישראל כמיעוט לאומי עם כל מה שמשמע מכך, ולכן יש להם גוף יציג שמדבר בשמם; אבל יש גם תפישה אחרת, שזאת הדרך לקדם את השוויון בין יהודים לבין ערבים במדינת ישראל.
- אני הבנתי שכאן אנחנו מדברים על המובן השני. שמטרתנו בשלב זה היא לקדם את השוויון בין ערבים לבין יהודים במישור האינדיווידואלי. כאן אנחנו מדברים על זכויות אינדיווידואליות וכל אמצעי כזה הוא רק אמצעי להשגת שוויון במישור האינדיווידואלי. לאחר מכן נדבר על השאלה היותר כללית, השאלה של מה קרה בזכויות הקבוצה.
- קריאת ביניים: מה פה אינדיווידואלי?

- רות גבזון : זה כמו שיש נכים והם רוצים עוד הקצבות ויש להם ועד הנכים שנפגש, הוא לא נפגש עם כל הנכים, הוא נפגש עם ועד הנכים. המטרה היא להשיג דיל יותר טוב לנכים, לא לתת הכרה לנכים כאיזה גוף מהותי. זו טכניקה של משא ומתן.
- קריאת ביניים : אתה מתכוון אינדיווידואלי פר-קבוצה, זה מה שאתה מתכוון? לא פר-אדם.
דוד קרצ'מר : המשפט הבינלאומי עושה הבחנה מאוד ברורה בין הזכויות של בני מיעוטים והזכויות של מיעוט בתור מיעוט. זה שני דברים שונים לחלוטין. וכאן, בעצם, מה היא הכוונה? אנשים שהם בני מיעוטים בדרך-כלל מופלים לרעה במישור האינדיווידואלי, ואת זה רוצים למנוע.
- סמי סמוחה : אז סעיף 2 לא שייך בכלל לעניין הזה. אז צריך להוציא אותו בכלל.
דוד קרצ'מר : סעיף 2 כן שייך לעניין אם אתה משתמש בזה כאמצעי, כדי להשיג את המטרה.
- טלאל אלקרנאוי : ועוד איך שייך. אני רוצה להוסיף לדברים לגבי הגופים שמייצגים את האוכלוסייה הערבית. חברים, ועדת המעקב העליונה וועד ראשי הרשויות בעצם מייצגים את הציבור הערבי. ראשי רשויות שנבחרו כדת וכדין ברשויות שלהם, הם החברים בוועד הרשויות הערביות. מי שלא רוצה להיות חבר, יכול להגיד: אני לא רוצה להיות חבר בוועד כמו... שפרעם, אבל אז הוא נשאר מייצג את שפרעם בלבד ולא את הציבור הערבי, עם כל הכבוד שיש לי אליו. בשיבלי, למשל, ראש המועצה עד עכשיו לא חבר בוועד הרשויות הערביות.
- קריאת ביניים : איך הוועד נבחר?
טלאל אלקרנאוי : קודם כל, כל ראשי הרשויות חברים בוועד הזה. לוועד הזה יושב-ראש נבחר, על-פי ראשי הרשויות...
קריאת ביניים : הם בוחרים?
טלאל אלקרנאוי : הם בוחרים בו, בבחירות כלליות. ועדת המעקב העליונה כוללת בתוכה גם חברי כנסת, שנבחרו בכנסת ובעצם מייצגים את הציבור הערבי. הם מייצגים לא רק את האינטרסים של הרשויות אלא גם את האינטרסים של כלל הציבור הערבי.
- אני אתן לך דוגמה, יחליטו מחר להפקיע שטח בבטלול. כבר שהוא לא רשות מקומית והוא לא גוף מוניציפלי. ועד הרשויות הערביות יכול להכריז על שביתה של המגזר הערבי והיא תתקיים, היא תתקיים כדת וכדין. אז בעצם אנחנו צריכים להדגיש את הנקודה הזאת, שצריך להכיר בגוף הזה, לנהל איתו משא ומתן ושהוא יעלה בעיות שנוגעות לכלל ערביי ישראל.
- איפה הבעיה שלי בנושא הזה? הבעיה שלי היא לגבי גופים נבחרים אבל הממסד לא מכיר בהם. למשל, יש בנגב ישובים בלתי מוכרים, 47 ישובים בלתי מוכרים שהמדינה לא מכירה בהם. מה עשו התושבים שם? בחרו לעצמם מועצה אזורית, מכל יישוב שלחו נציגות ובחרו מועצה אזורית, והם בעצם נבחרו כדת וכדין אבל הממסד לא מכיר בהם. מה יקרה איתם בעוד חמש שנים, בעוד שנה, בעוד שלוש-ארבע שנים, כשיתחילו לצוץ הבעיות שלהם והממסד יגיד: אני לא מכיר בכס, מי בחר בכס? אבל הציבור בחר בהם, הציבור בחר בהם.
- השאלה היא האם אנחנו צריכים להדגיש, בקטע הזה, שבועדים האלו, שנבחרו כדת וכדין, יש להכיר בעתיד כגופים שמייצגים את הציבור שלהם.
אלה בלפר : יש לי הצעה לסדר. אולי נמחק, אל תתקיפו אותי מדי חזק, אולי נמחק את כל סעיף 2 ונחזור ונדון בו כשנדון באוטונומיה, ואז אנחנו באמת נתמקד היום בעניין ייצוג ושיתוף. כלומר, רק בעניינים של שוויון עבור האזרחים הערביים בתור אזרחים ערביים. כשאנחנו נדון בהיבט הקולקטיבי, בזכויות הקולקטיביות, בייצוג הקולקטיבי, בהכרה הקולקטיבית, אז ממילא זה גם יעזור לשוויון שלהם. אבל עיקר הדבר הוא באמת ההכרה באוטונומיה.
- מרדכי קרמניצר : תיכף נראה, אולי לא תהיה לנו ברירה אלא לעשות את זה.
אחמד סעדי : כן, לגבי הקריטריון, מה בוחרים ומה לא בוחרים ואם כל הערבים מסכימים, אני מכיר את השאלה הזאת. יש כמובן את המאבקים, בדינמיקה בין המיעוט לרוב, וזה דבר אחד, אבל יש גם את המלחמות של הערבים...
קריאת ביניים : בתוך עצמם.
אחמד סעדי : כפי שיש את המלחמות של היהודים, וזה דבר טבעי. אני הייתי מציע להוסיף את המשפט או את המושג גופים נבחרים, ואז אין לנו בעיה. גופים נבחרים המייצגים מגזרים או סקטורים, אוכלוסיות שונות של האוכלוסייה הערבית. אז אם ועד הסטודנטים נבחר כדת וכדין, כתוב, "ואחרים", אז להוריד "ואחרים"?

- אחמד סעדי : כן, או להדגיש את ה"נבחרים"...
- קריאת ביניים : בסדר, אז ועד ראשי המועצות כלול או לא?
- אחמד סעדי : אם הם נבחרים על-ידי מכסה של ראשי המועצה.
- יצחק רייטר : הם לא נבחרו כחברי ועד, כל אחד נבחר במועצה שלו.
- אחמד סעדי : לא, אבל אם המזכירות נבחרה על-ידי כלל, אז הם כן מייצגים.
- אלה בלפר : אבל לא ייתכן שיהיה גוף שלא בחרו בו, אבל יש לו סמכות והכרה של כולם.
- אחמד סעדי : לא, לא, יש, בטח שיש.
- אלה בלפר : נו, אז אם אתה אומר נבחר...
- אחמד סעדי : נכון. אז רק נדגיש שהקריטריון ליציגות הוא בחירה דמוקרטית.
- כאמל ריאן : אז אולי בנקודה הזאת אני רק אוסיף למה שאמר ד"ר אחמד. הרי ועדת המעקב היום בונה את עצמה מחדש, כדאי להתייחס לכיוונים שלה. היא הולכת להוריד ממנה כל מיני גופים שהצטרפו אליה עם הזמן, במיוחד אלה שלא נבחרים. בסופו של דבר, הוועד, ועדת המעקב, היא גוף הגג שייצג את כל הערבים במדינת ישראל, אפילו את הערבים בערים המעורבות ובישובים הלא מוכרים. מי שלא יקבל ייצוג דרך ראשי הרשויות, בוודאי דרך הזרמים הפוליטיים, דרך חברי הכנסת, ודרך גופים נבחרים בלבד, לא יהיה שם. לא יהיה שם ייצוג לאיזו שהיא עמותה או איזה שהוא גוף או אגודה שהוא לא נבחר. בסופו של דבר, הכל יתרכז ויתנקז לגוף אחד שהוא ועדת המעקב העליונה של המגזר הערבי, ולא צריך...
- קריאת ביניים : של נבחרים?
- כאמל ריאן : כן, ולא צריך להוסיף כל מיני גופים. שיהיה גוף אחד.
- מיכאל איתן : סליחה, אבל איך ייבחרו שם תושבי יפו, אם לא תהיה להם זכות לבחור לגוף, הם רק יהיו חייבים לציית לו?
- כאמל ריאן : למה? יש להם שם חבר עירייה, שנבחר...
- מיכאל איתן : בסדר, ואם אין?
- כאמל ריאן : יש להם...
- מיכאל איתן : ואם לא נבחר חבר, בחרו אותו לעירייה ואם הוא לא נבחר...
- כאמל ריאן : יש בחירות פנימיות שלהם, של הוועד, חמשת הערים המעורבות הקימו ועד...
- מיכאל איתן : זאת אומרת שבעצם בגדול, לכל ערבי במדינת ישראל תהיה זכות לבחור ולהיבחר לוועד הרשויות.
- קריאת ביניים : כן.
- כאמל ריאן : בסופו של דבר...
- קריאת ביניים : לא בצורה ישירה...
- כאמל ריאן : ... בצורה עקיפה,
- מיכאל איתן : השיטה לא משנה,
- כאמל ריאן : ניקח את יפו, יש שם הוועד המוסלמי, כל הגופים שם התאגדו ויש בחירות, ממש בחירות, כמו לרשויות המקומיות.
- סמי סמוחה : אבל לא ירחק היום שערביי ישראל יקיימו בחירות ישירות...
- כאמל ריאן : טוב, עד אז, עד אז ...
- סמי סמוחה : ... יקראו יום אחד, ואנשים יציעו את עצמם ויהיו בחירות. ואז יגידו – גם זה לא מייצג הגוף הזה?
- מיכאל איתן : אבל זה מה שהוא מציע, למה יבוא יום אחד ... זה היום. מה משנה שיטת הבחירות? ברגע שהוא קובע שלכל ערבי במדינת ישראל יש זכות לעצב את מוסדותיו האתניים ולמוסדות האלה יש לגיטימציה כלפיו וכלפי המדינה, אז בזה נגמר העניין. עכשיו, אתה יכול להגיד – זה יהיה ככה, זה יהיה אחרת, זה לא משנה איך, בשיטה א', ב', ג' או ד'. העניין הזה הוא העניין שעליו אנחנו מדברים. לא כדאי לערפל אותו. אפשר להגיד שזה טוב, שזה רע, אבל זהו. זה מה שאנחנו עושים.
- קריאת ביניים : זה עדיין רחוק מהמודל. ברגע שאני בוחר, אם אני תושב יפו ובוחר איזה נציג שלי נגיד לעירייה או משהו כזה, ואחר-כך הוא הופך להיות חבר ועד, זה שונה מאשר שאני בוחר מרשימה ארצית!
- מיכאל איתן : תסלח לי, אבל אתה לא שולל את סמכותו של הגוף הנבחר, למשל, לשלוח נציג לזינבה להתלונן על קיפוחם של ערביי ישראל במישור הלאומי. מה זה משנה אם אתה בחרת כך או אחרת?
- כאמל ריאן : בסיכומו של דבר, כל הגופים האלה, לוויינים לגוף אחד שהוא ועדת המעקב. הרי ועד הסטודנטים, בסופו של דבר, יונק מוועדת המעקב. ועדת המעקב לענייני חינוך היא ועד בת, סניף לוועדת המעקב. ועד ראשי הרשויות הוא חלק

מוועדת המעקב. בסופו של דבר, כל הוועדים האלה חוזרים לוועדת המעקב העליונה של ראשי הרשויות, שהיא היום הגוף המייצג את הערבים במדינת ישראל ושדרכו המדינה צריכה להכיר ולעשות את המשא ומתן בייצוג וגם בשיתוף הפעולה, במידה ורוצים להתקדם, עד שנגיע לשוויון שאנחנו כולם מחכים לו.

אם הוא יוכל, למשל, להשבית את כל המגזר הערבי אם זכויות הערבים, הפליטים הערבים, לא יכובדו במסגרת המשא ומתן בין ישראל לפלשתינים, כי זאת בעיה שהיא לאומית, היא נוגעת לו, היא מאוד חשובה לו והיא שווה שיעלו עליה על בריקדות.

מיכאל איתן :

זה לדבר פוליטיקה. זה לא פוליטיקה, זה בתחום הנושאים שאתה רוצה לארגן אותם.

קריאת ביניים :

מיכאל איתן :

אני רוצה לנסות לסכם את הדיון עד עכשיו.

עאדל מנאע :

לפני שמסכמים אני רוצה להתייחס למה שאמרה אלה ולמה שאמר ... אני פשוט לא חושב שכדאי להוריד את הסעיף הזה, אני חושב שזה סעיף חשוב ואני מניח שגם מההתייחסויות של אחרים זה היה ברור. אני גם לא רוצה לסרס אותו בזה שאנחנו אומרים שאנחנו מכירים ומדברים וכו'; המשפט פה הוא לא נכתב במקרה: "להידבר איתם ולהיעזר בהם, למען מתן מענה הולם לצורכי האוכלוסייה הערבית בישראל". זאת אומרת לא רק להכיר במשהו מעורפל ולדבר איתם, אלא יחד איתם למצוא מענה הולם לצורכי האוכלוסייה הערבית. כי החשש של האוכלוסייה הערבית הוא שכל הזמן מדברים על ייצוג ושיתוף וכו', אבל המדינה תבוא ותגיד: בסדר, הנה אני לוקחת ערבי אחד ושמה אותו במקום X וערבי אחר במקום Y; לפי ראות עיניך, בלי שהערבי הזה בכלל מייצג משהו או דואג לאינטרסים הערביים, אלא הוא ערבי "שלנו" במשרד זה..

קריאת ביניים :

"ערבי טוב".

עאדל מנאע :

..וערבי "שלנו" במשרד אחר, ואז יש הערבי הראשון במשרד זה, וערבי האחר הראשון בדירקטוריון זה, והאישה הערבייה שהיא מלכת היופי הערבייה הראשונה ואז – הנה נפתרו כל הבעיות של הערבים בישראל. זאת לא הדרך לשוויון ולשילוב. ולכן, הסעיף הזה, מאוד חשוב שישאר בתור כלי, כדי באמת להשיג שוויון אמיתי ופתרון של בעיות אמיתיות ולא רק איזה ייצוג סימבולי, שימוש שלדעתי יכול לאו דווקא לפתור בעיות אלא ליצור טיוח של הבעיות שימשיכו להיות קיימות.

רות גביזון :

אני קיוויתי בהתחלה שאפשר יהיה לגמור את הדיון הזה ולעבור לאפליה מתקנת ואני חוזרת בי. אני מציעה שאנחנו בשלב זה נזנח את המסמך היפה הזה ונדבר על האפליה המתקנת, מפני שעולות כל הבעיות של המנגנונים-שחורים לבנים, ערבים יהודים, האם העניין הוא מספר או שהעניין הוא להכניס אדם שהוא ערבי או האם העניין הוא להכניס אדם שיש לו תחושה של שליחות ומייצג אינטרס של קבוצה; מה המנדט של האיש הזה- לעשות את הכי טוב שהוא יכול כשלעצמו או לייצג אינטרסים של קבוצה שעומדת מאחוריו. כל השאלות האלה הן שאלות מאוד קשות ואני חושבת שאנחנו נחזור אל הדבר הזה שמאוד יעזור לנו. אבל, לי נדמה שאנחנו בעצם לא יכולים לדון במסמך הזה, בלי לדון במטרות של השגת השוויון והאפליה המתקנת וביחסים המורכבים בין ייצוגיות כהפסקת הבידול הכפוי של ערביי ישראל ובין הניסיון להכניס יותר ויותר ערבים אזרחי ישראל למנגנוני קבלת ההחלטות. זה הולך יחד, אבל אלו שני דברים שונים ואנחנו מושכים לשני הכיוונים. התחושה שלי היא שאנחנו לא יכולים להגיע לניסוח טוב של המסמך הזה, בלי לתת תשובות גם לשאלות האלה. כך שאני מרגישה שזו תהיה סתם כפילות. לא נכנסתי לדיון הזה עם ההרגשה הזאת, אבל ככל שהדיון מתקדם, יש לי תחושה שאנחנו צריכים להרחיב את הדיון.

מרדכי קרמניצר :

אני רוצה קודם כל להציע סיכום לסעיף 2. הסיכום שאני מציע זה אליף, להוסיף את התוספת שהציע יצחק, ובי"ת, שבשלב הזה אנחנו נסכם, אם זה מקובל על החברים, שהמטרה של הסעיף הזה היא קידום יעד השוויון. נשאר פתוח, לדיון על האוטונומיה, את השאלה אם להשאיר את המילים "כדי לקדם את מטרת השוויון", שזה עושה את זה אינסטרומנטלי, או אם אנחנו נלך על מודל האוטונומיה, אז אנחנו נוריד את המילים האלה, ואז יש לזה רציונל אחר.

איפה כתוב פה "לקדם את מטרות..."

קריאת ביניים :

- מַרדכי קרמניצר : לא, לא כתוב, אני מציע את זה ...
- קריאת ביניים : אתה מציע להוסיף את זה.
- מַרדכי קרמניצר : אני מציע את זה, לפחות זמנית, כי אני חושב שאז זה לפחות מבחינתי עוקף את עניין האוטונומיה, עוקף אותו מבלי להגיד שלא תהיה אוטונומיה. זה עושה הבדלה בין שני הדברים האלה ומשאיר את עניין האוטונומיה לדיון שאנחנו צריכים לקיים ועוד לא קיימנו אותו בשלב של הכנת הצעה.
- עכשיו, אני מקבל את ההצעה של רותי, כולם קיבלו את הנייר על ההעדפה המתקנת ואני לא רואה שום טעם בכך שאני אנסה עכשיו לסכם אותו. הוא לא ארוך, ובגדול אפשר לבוא ולהגיד שיש שם הצעה להפעיל לגבי הערבים מודל דומה למודל שהופעל לגבי נשים, עם שכלולים והסקת מסקנות מהקשיים והכשלים של מה שנעשה לגבי נשים, ועם ניסיונות לחזק את המערך הזה על-ידי ממונים, על-ידי הכשרה, על-ידי כל מיני דברים, כדי באמת לאפשר את הדבר הזה. זו ההצעה. אני לא רוצה להיכנס מעבר לזה. לכן היא מונחת כרגע על השולחן יחד עם הייצוג והשיתוף, משום שבאמת יש קשר בין הדברים ובואו נדבר על הדברים. אז בבקשה, סמי.
- סמי סמוחה : אני אומר כמה הערות. אני חושב שסעיפים 1 ו-2 צריכים להיות נפרדים, פשוט נפרדים לגמרי, מהסעיפים 3 עד 6. אני חושב ש-3 עד 6 עומדים בפני עצמם, אני חושב שהם לא כל-כך קונטרורסליים, אפשר להסכים פה ושם על ניסוח. הם באים, בסופו של דבר, להגדיל את הייצוג של הערבים בתוך גופים ציבוריים שונים. אני חושב שיש הסכמה גם של הממסד בקשר לזה אם כי זה לא לגמרי ברור. אפילו יש הסכמה, במידה מסוימת, על העדפה מתקנת כי כבר הפעילו העדפה מתקנת בשירות המדינה. נראה לי שזה, וזה גם מה שאמר דייב, עוסק יותר, כנראה, בזכויות של בני המיעוט ולא בזכויות המיעוט עצמו. זאת אומרת שאתה נותן העדפה מתקנת, ואמנם היא עוזרת למיעוט, אבל היא בראש ובראשונה עוזרת לבני המיעוט, נותנת גם פסאדה של יותר דמוקרטיה וכן הלאה. כך שאני חושב שצריך לשים את זה בנפרד, בעוד שהסעיפים הראשון והשני, יש להם פן די חזק של אוטונומיה, או עשויים לפחות להישמע כאוטונומיה, ולכן הם בהחלט יותר קונטרורסליים. אני חושב שבכל מקרה, צריך לשים אותם בנפרד. פשוט בנפרד, כסעיף נפרד, וגם יראו אותם בתור שכאלה.
- לגבי הסעיפים 3 עד 6, אני רוצה לשאול למה כל הנושא של בתי-משפט ובית-משפט עליון נשמט כאן או שאני לא קראתי נכון.
- רות גביון : "דוגמת בתי-המשפט", סעיף 5.
- סמי סמוחה : לא, אבל הייתי רוצה התייחסות לבית-המשפט העליון, לא רק לבתי-משפט. בית-משפט עליון זה לא בדיוק בתי-משפט, זה לא בית-משפט שלום. בית-משפט עליון זו דוגמה.
- רות גביון : יעלה על הדעת שאחרי שהם הכניסו אחד הם יוציאו אותו? לפי דעתי, יש כיסא ערבי. אותו הם יוציאו, אבל ...
- סמי סמוחה : בסדר, אבל צריך למסמר את זה. לדעתי, זה מאוד חשוב.
- עכשיו, לא ברור לי משפט מס' 5. באמצע, כתוב: "לדוגמה, לגבי אמצעי התקשורת הממלכתיים, ניתן לחייב מכסת זמן שידור בשפה הערבית לאוכלוסייה הערבית". המשפט הזה לגמרי לא מובן לי, מאוד תמוה בעיני. מה זאת אומרת?
- יצחק רייטר : זו דוגמה שהיא לא מוצלחת כל-כך.
- סמי סמוחה : אבל יש, יש מבחינת הממסד תקשורת אלקטרונית בערבית?
- קריאת ביניים : צורה לה, צורה לה ...
- סמי סמוחה : בסדר, אבל מה המשפט הזה צריך להביע? אני לא מבין, זה פשוט,
- קריאת ביניים : אתה אומר – זה קיים.
- יצחק רייטר : כדאי להשמיט את המשפט הזה, אני חושב.
- סמי סמוחה : להשמיט אותו.
- יצחק רייטר : זו לא דוגמה מוצלחת.
- סמי סמוחה : לא, לא, זה פשוט ...
- עאדל מנאע : אני אגיד לך למה זה קיים, למשל בערוץ 2 ...
- דפנה הקר : אין תרגום בערבית.
- עאדל מנאע : קודם כל, אין תרגום בערבית להרבה מהתוכניות ...
- סמי סמוחה : אבל הוא מדבר על מכסת שעות.
- עאדל מנאע : שליחה, רק רגע, אז גם זה, וגם כמה ערבית יש שם בערוץ 2?

- יצחק רייטר : הסעיף מכוון לדבר על זה שהם לא משולבים כעיתונאים ברשת הממלכתית, הראשית, העברית, לא על יצירת מערכת ערבית נפרדת, לא על זה שיהיו עוד כמה רפיק חלבי ערבים.
- עאדל מנאע : אז בסדר, שיהיה ברור.
- סמי סמוחה : הכוונה היא להגדיל את מכסת הזמן בערוץ 1 ולאפשר מכסת זמן בערוץ 2, מה שהיום לא קיים.
- קריאת ביניים : אז אם כך, זה בכלל לא ברור.
- יצחק רייטר : את המשפט הזה צריך למחוק.
- עאדל מנאע : הוא פשוט לא ברור.
- סמי סמוחה : זאת אומרת שתהיה מכסת זמן בכל הערוצים, לא רק בערוץ 1.
- קריאת ביניים : וגם בערוץ 1 מה שיש לא מספיק.
- סמי סמוחה : ב- 33 יש גם בערבית, לא?
- קריאת ביניים : כן.
- סמי סמוחה : אז רוצים שבכל הערוצים תהיה גם מכסת זמן בערבית וגם תרגום בערבית. צריך לנסח פשוט את זה בצורה מתאימה.
- בהמשך כתוב – "יש לבטל מחסומים אפריוריים להעסקת..."
- מיכאל איתן : לא כדאי שאולי כולם ילמדו עברית?
- קריאת ביניים : לומדים!
- מיכאל איתן : כולם מדברים עברית. אני נתקלתי בבעיה הזאת באינטרנט, למשל, כשהעליתי את אתר הכנסת באינטרנט, אז קם חבר כנסת ערבי ואמר – אני מבקש שהאתר יהיה גם בשפה הערבית. זה היה ב- '96, והמשמעות הייתה לבטל את האתר בכלל, כי טכנית אי-אפשר היה לעשות תרגום. אני אומר את זה לא מתוך קנטרנות ולא מתוך רצון לפגוע, אבל אם אנחנו מדברים על איזה שהן חוליות לכך שתהיה פה בכל אופן מדינה אחת, אז מצד אחד – אוטונומיה וללכת ולתת עוד ועוד, ומצד שני, יש דבר שהוא הכי בסיסי – שפה אחת שתהיה משותפת. שלא ייווצר מצב שרק חלק מהאזרחים הערבים יודעים גם עברית וגם ערבית, ובערוץ 2 יתרגמו בכוח, כשבעצם אנחנו רוצים להגיע למצב שכל אזרח ערבי ידע עברית! אז מה אנחנו עושים פה, בעצם?
- קריאת ביניים : גם שכל אזרח יהודי ידע ערבית, זה חשוב.
- מיכאל איתן : מה אנחנו עושים? אני לא מבין. מה אנחנו עושים כאן, סביב השולחן הזה? החזון שלי הוא שכולנו נדבר שפה אחת. לתת את הייחודיות ולתת את היכולת להקים ערוץ נפרד, אהלן וסהלן, שיוכלו להתבטא, שיוכלו שמה לקבל דברים ייחודיים, בהחלט כן. אבל בדברים המשותפים, בהווי שנוצר, שידעו את הניואנסים, שידעו את הקללות ואת הבדיחות ואת הז'רגון- אחרת, מה?
- קריאת ביניים : מיכאל, אתה חושב שאנחנו יודעים אותה מהטלוויזיה?
- מיכאל איתן : שייראו חרצופים. אם לא נראה ביחד חרצופים, איך יהיה בארץ שוויון?
- ראסם חמאיסי : מיכאל, כמה שנים אתה בארץ? אתה יודע ערבית? אתה חותם על חוקי הכנסת, כנסת ישראל, כשהערבית היא שפה שנייה בארץ. אתה יודע ערבית?
- מיכאל איתן : אני לא יודע ערבית אבל המציאות...
- ראסם חמאיסי : אז שגם הציבור היהודי ידע שכאן יש אוכלוסייה של 20% ...
- מיכאל איתן : אני ביקשתי מהבנות שלי שילמדו ערבית, באמת, ניסיתי לשכנע אותן. העובדה היא שהן לא רצו, אני לא יודע ולא חשוב כרגע להיכנס למה. אבל בטירה מולי, בבית-הספר, רוב הנוער, יודע עברית בפועל, הרבה יותר טוב מאשר הבנות שלי, אפילו אם הן לומדות ערבית. המציאות היא כזאת, מה אתה יכול לעשות? אתה רוצה לאלץ את המציאות? זה מה שאתם עושים פה עכשיו, אתם מאלצים את המציאות. הפעם בכיוון הפוך. ככה נראה לי, סליחה שהתפרצתי.
- טלאל אלקרנאוי : לא, כי בבית-הספר מלמדים אותם בכיתה ג' עברית ואנגלית בכיתה ו'. זה לא טוב, הם צריכים ללמוד גם אנגלית. אני חושב שצריך לשפר את לימודי האנגלית בכל בתי-הספר בארץ.
- עאדל מנאע : זה נראה לי כל-כך ברור למה זה כן צריך להיות בערבית, שאני לא יודע אם צריך להרבות מילים כאן. קודם כל, זו זכותם, לא כל הערבים כל-כך יודעים עברית. תלמידי שנה א' באוניברסיטה ותלמידי שנה ג' אצלי באוניברסיטה, שאני מלמד אותם סמינר, לא כל-כך יודעים עברית כמו שאתה חושב שהם יודעים עברית. ברגע שהם כותבים Paper, ברגע שהם פותחים את הפה בכיתה, אז אתה רואה כמה שהם לא יודעים עברית. זה שהם יודעים להסתדר בעברית קלוקלת כזאת ברחוב זה בסדר, אבל הם לא כל-כך יודעים עברית. זה סטודנטים באוניברסיטה. בטירה יודעים כל-כך טוב עברית? הם יודעים

למכור עגבניות ולעשות עוד כמה דברים בעברית, אבל הם לא יודעים עברית ברמה, למשל, של תוכנית Sophisticated שבאמת דנה בשאלות קשות. זה דבר אחד.

דבר שני- אני חושב שחשוב שהערבים, למשל, את המושגים הבסיסיים בדיון הציבורי ובכל נושא, ידעו גם בשפה הערבית. היום תלמידי שנה ג' באוניברסיטה מסיימים B.A. ולא יודעים ערבית. לא רק שהם לא יודעים עברית, הם כבר גם לא יודעים ערבית. אצלי, בכיתה שלי, לפעמים תלמיד ערבי היה מתקשה לדבר בעברית. הייתי אומר לו: שמע, אצלי אין לך בעיה, תגיד מה שאתה רוצה להגיד בערבית. ואז היה מתברר לי שפשוט גם בערבית הוא לא יודע מה הוא רוצה להגיד. אני מרצה בערבית לפעמים, לפני קבוצות סטודנטים ערבים, ואז אני רואה שהם לא מבינים אותי, בגלל שאני משתמש דווקא במונחים ערביים של המושגים שהם רגילים אליהם כבר בעברית ובאנגלית ולא כל-כך מכירים אותם בערבית. אז מה, כל-כך צריך להכביר במילים למה כן צריכות להיות תוכניות בערבית?

אז ערבים לומדים עברית והלוואי שהיהודים היו לומדים עשירית ערבית ממה שלומדים הערבים עברית. אבל יחד עם זאת, חשוב שהם ישמרו גם על השפה שלהם, על התרבות שלהם, וידעו להתבטא וגם לשמוע ערבית טובה בטלוויזיה ובכלי-התקשורת וכו'.

מיכאל איתן: אני רוצה רק להבהיר את עצמי במשפט אחד. אני לא שולל את זכותם של

הערבים לטפח את הערבית כחלק מהמורשת והתרבות והייחודיות שלהם. אבל אני רוצה שהשולחן הזה ייקבע ששפת התקשורת במדינת ישראל היא עברית. בלי סתירה לזה. השאלה היא באיזה שפה ידברו ערבים ויהודים, בעברית או בערבית, או שלא ידברו בכלל.

יצחק רייטר: הנושא הזה הוא פשוט לא שייך לסעיף הזה, זה נושא נפרד. זה שייך

לאאוטונומיה אולי, הוא לא שייך לכאן.

לאאוטונומיה. סמי סמוחה:

בייצוג, זה האם ערבים מיוצגים בכלי התקשורת בתפקידים, זו הייתה הכוונה של הסעיף הזה, לא בשעות שידור.

יצחק רייטר: זה שוק עבודה, מדובר פה בשוויון בשוק העבודה. אם יש יותר מקומות שבהם יש שעות בערבית ובטלוויזיה וברדיו בערוצים שונים, אז יהיו גם יותר מקומות עבודה לערבים.

סמי סמוחה: ראסם חמאיסי:

תסתכל על הכתבים, תסתכל על הכתבים...

טלוויזיה בערבית, תסתכל על מי קורא את העיתון- הם יהודים! הם יהודים!

מבחינת הזדמנויות בתעסוקה, אין אפילו הזדמנויות בתעסוקה. אתה יודע

איזה החלטה צריכה להיות לגבי הנושא שהעלה מיכאל איתן? צריך לעשות

ככה: שמורה ערבי ילמד בבתי-ספר יהודים ערבית, לכל בתי-הספר. תסתכל

כמה הזדמנויות זה פותח לערבים. ושמורה עברי, יהודי, ילמד בבתי-ספר

ערביים עברית, ואז הבעיה שמדבר עליה עאדל – תקטן.

נכון. קריאת ביניים:

75% מעובדי רשות השידור במחלקה הערבית – יהודים. קריאת ביניים:

זו צריכה להיות החלטה. קריאת ביניים:

התקציב יגדל. קריאת ביניים:

כן, לא משנה. קריאת ביניים:

אל תציע את זה, הערבים יתנגדו. קריאת ביניים:

אני לא בטוח, סמי, אני לא בטוח. קריאת ביניים:

זה יוריד משרות הוראה... קריאת ביניים:

אם אתה פותח להם הזדמנויות תעסוקה במקומות אחרים, הרי השוק

היהודי יותר פתוח לדברים האלו מבחינת המורים הערבים שילמדו עברית

ואז אתה מייצר הזדמנויות תעסוקה, ויש את המסר שרוצה אותו מיכאל.

אני רק רציתי לנסח אחרת את המשפט האחרון בסעיף 5, או שכל העסק הזה

מיותר עכשיו, כשאנחנו מציעים כל מיני ניסוחים. כי אני לא יודע, את הניסוח

הזה פשוט צריך לשפר.

אנחנו מנסים להגיע לנוסח... יצחק רייטר:

"לגבי גופים העוסקים בפיקוח בטחוני..." – אני מציע במקום "יש לבטל

מחסומים אפריוריים להעסקת אזרחים", לכתוב "יש לבטל פסילה מראש של

אזרחים ערבים ולבחון את אפשרות העסקתם או השתתפותם באופן ענייני".

פשוט ניסוח אחר- קודם כל, אפריורי זה מושג שיותר מדי לקוח

מהאוניברסיטה, מבית-המשפט; לא נשתמש במושגים האלה.

- t
- עכשיו, בהתחלת המסמך, בפסקה השנייה, כתוב "חיקוי למתחנכים ערבים",
אני לא הבנתי את המילה מתחנכים.
זה גם ילדים וגם מבוגרים, כנראה.
אני פשוט לא יודע מה הכוונה בזה. עכשיו, לגבי ניסוחים של 1 ו-2, במקום
"לבטל את הפסילה אפרוריי", לכתוב – "הפסילה מראש", מילה בעברית,
פשוטה יותר.
ו"דרך אפשרית להשגת מטרה חשובה אך לא פשוטה זו, היא תביעה ציבורית
רחבה לפני הבחירות מהמועמדים לראשות הממשלה" – זה נשמע יותר מדי
ספציפי, יכול להיות שלא יהיו מועמדים לראשות הממשלה. אז במקום
"מהמועמדים לראשות הממשלה", לכתוב "ממפלגות השלטון".
- קריאת ביניים : לא, אבל הם עוד לא בשלטון.
קריאת ביניים : מהמפלגות הגדולות, אולי.
סמי סמוחה : מהמפלגות, בסדר.
טלאל אלקרנאוי : המפלגות הגדולות- זה יכול להיות גם ש"ס שהיא מפלגה גדולה, אז מה? היא
מרכיבה ממשלה? היא לא מרכיבה ממשלה.
סמי סמוחה : בסדר, אבל גם היא חשובה, גם היא חשובה.
קריאת ביניים : המפלגה שמי שמרכיב את הממשלה עומד בראשה.
סמי סמוחה : "כי לא יפסלו מראש מתן ייצוג לאזרחים ערבים בממשלה". זה יותר פשוט.
יצחק רייטר : טוב. קודם כל, אני רוצה לשבח את המסמך האינטגרטיבי שחולק לנו, אני
חושב שהוא באמת הביא את כל שלושת הניירות למסמך שאפשר לקבל אותו.
יש כמה תיקוני נוסח קלים.
בסעיף 1, אני מציע להשמיט את המשפט שאומר – "למפלגות הערביות צריכה
להינתן זכות סירוב להיכנס לקואליציה, זכות הנשללת מהם כיום". אני לא
בטוח שזכות כזאת נשללת...
קריאת ביניים : היא לא קיימת.
יצחק רייטר : היא פשוט לא קיימת, אני לא יודע אם היא נשללת.
דפנה הקר : המטרה הייתה לנסות להדגיש את העובדה שזה לא מובן מאליו שהם ירצו
לקחת חלק בממשלה.
יצחק רייטר : אז אולי ננסח את זה אחרת.
דפנה הקר : צריך לחשוב על נוסח אחר.
יצחק רייטר : ננסח את זה אחרת, אפשר גם לנסח סעיף פוזיטיבי שמציע להם לבחור לשאת
ולתת עם הליכוד, וזה ישפר את כוח המשא ומתן שלהם.
עאדל מנאע : איציק, אני פשוט מציע להוריד את המילה "סירוב", ובמקום "זכות
להצטרף" או "זכות ההשתתפות".
יצחק רייטר : זה נאמר כבר, זה כבר נאמר קודם. אבל רוצים לחזור על זה? אין בעיה.
בסעיף 3, שהופך להיות סעיף 1, חסרות לי החברות הממשלתיות. חברות
ממשלתיות וציבוריות. כלומר – יחד עם משרדי ממשלה הייתי כולל חברות
ממשלתיות וציבוריות.
קריאת ביניים : זה מופיע ב-4.
יצחק רייטר : בסדר. הייתי מציין ביחד "ממשלתיות וציבוריות".
בסעיף 6 – "יש לעודד ועדות המעניקות פרסים ומלגות" – במקום מלגות,
שאני לא יודע לאיזה מלגות הכוונה, הייתי אומר – "לעודד ועדות המעניקות
פרסים ממלכתיים וציבוריים לשקול מועמדותם של ערבים אזרחי ..."
עאדל מנאע : רגע, למה אתה רוצה להוריד מלגות?
יצחק רייטר : כי מלגות – מי מחלק? הכוונה היא למישור הממלכתי.
אחמד סעדי : לא, באוניברסיטאות למשל, הסטודנטים הערבים אינם נכללים ברוב המלגות.
יצחק רייטר : אבל לא זאת המטרה, פה זה ברמה הארצית, לא ברמה המקומית.
מדובר בפרס ישראל, פרס יושב-ראש הכנסת, פרס ארץ ישראל יפה. הכוונה
לפרסים כאלה, ציבוריים.
עאדל מנאע : יש מלגות גם במשרד החינוך, גם במשרד התרבות.
יצחק רייטר : אז זה סעיף אחר אולי.
עאדל מנאע : לסופרים...
סמי סמוחה : לא, לא, זה פרס, זה נקרא פרסים. לדוגמה פרס היצירה.
עאדל מנאע : יש פרסים ויש מלגה שמאפשרת לך להתפנות שנה אחת,
סמי סמוחה : אבל קוראים לזה פרס.
עאדל מנאע : פרס?
יצחק רייטר : כן. הכוונה היא לפרסים ציבוריים, שנותנים הוקרה פרט לעניין החומרי שיש
איתם.

- אחמד סעדי : אני רוצה להזכיר שני דברים. אולי נדבר על הנושא שהזכרנו אותו קודם ואני גם אגלוש קצת לנושא של אפליה מתקנת. לגבי הנושא שהזכרנו אותו, המסמך מתחיל באזכור מגילת העצמאות ודיברנו על הקונטרורסיאליות של מגילת העצמאות. דיברנו בזה באחת הישיבות, ובמקום זה אני חושב שצריך להדגיש יותר את העקרונות של אזרחות ולא של מגילת העצמאות. אני חושב שמגילת העצמאות, אין לה תוקף מחייב, מצד אחד, ומצד שני – היא כוללת את אותה דילמה של מדינה יהודית ודמוקרטית. זה בעצם דיון בפני עצמו, ועל כן הייתי מציע לא להזכיר את מגילת העצמאות. במקום זאת, ללכת על משהו יותר משפטי ולדבר על העקרונות של אזרחות שהם יותר אוניברסליים וכן הלאה. זאת הערה אחת.
- מרדכי קרמניצר : רק אם אפשר, תגובה קצרה על הדבר הזה. זה לא עושה הכללה של כל הכרזת העצמאות, אלא לוקח מהכרזת העצמאות משהו אחד שמשרת את התכלית של המסמך הזה. מבחינת הציבור היהודי, הכרזת העצמאות זה מסמך לחלוטין בלתי שנוי במחלוקת ולכן אם אתה רוצה לקרב את המסמך הזה ללבבות, אני בהחלט רואה בזה יתרון ...
- אחמד סעדי : בעצם אנחנו עוברים לאינטרפרטציה של טקסטים ואתה לוקח את הטקסט כטקסט בפני עצמו, בלי כל המשמעות ההיסטורית והסימבולית שלו בנוסף לו. אני דווקא חסיד של האסכולה השנייה שטוענת שאי-אפשר להוציא את הטקסט מכל מה שהולך סביבו ועל כן אני חושב שזה בעייתי.
- קריאת ביניים : הנקודה השנייה שרציתי להזכיר אותה היא כל הנושא של אפליה מתקנת שאנו קצת נוטים להתלהב ממנה, אבל אני חושב שצריך קצת להיזהר. בארצות-הברית ניסו את זה במשך שנים והתוצאה הייתה שמעמד בינוני שחור דק הלך והתקדם ואילו ברוב האוכלוסייה זה דווקא פגע. חלק מהם נכנסו לאוניברסיטאות, נכנס לביזנס וכן הלאה, דרך מה שנקרא ה- Quota , ואז הופיע מעמד בינוני שחור דק, והשאר – המצב בגטו הלך והידרדר והיום לגטו בארצות-הברית אין אפילו את היכולת למחות. אפילו למחאה הם אינם מסוגלים להגיע.
- אחמד סעדי : וזה הכל בגלל העדפה מתקנת.
- אחמד סעדי : וזה קשור, כן, בהעדפה מתקנת. משום שהאוכלוסייה החזקה יצאה מקרב השחורים והתחילה להתקרב יותר לאוכלוסייה הלבנה, והשאירה את הרוב. למשל, אם אתה תיקח את הארלס, בשנות ה-60 חלק מהמעמד הבינוני היה גר בהארלס והאוכלוסייה השחורה הייתה אוכלוסייה שיכולה למחות. עכשיו היא איבדה גם את זה. על כן, במקום זאת הייתי מדגיש את ההעדפה המתקנת בשני נושאים: נושא אחד – נושא של חקיקה, והייתי מדגיש באופן חיובי דווקא שאפליה על בסיס של דת או כל דבר אחר, היא עבירה שעמה קלון. זה בעצם לגבי כל האוכלוסיות, זאת אומרת שאפליה בפני עצמה הופכת לעבירה על החוק. אם מדברים על העדפה מתקנת, הייתי רוצה לראות את זה בנושאים שהם נושאים שתורמים לכל הקהילה ובעיקר בנושאים של חינוך ותשתיות. אז העדפה מתקנת דווקא בנושא של חינוך ותשתיות ולא רק בנושא של קידום מעמד בינוני זה או אחר.
- סמי סמוחה : אבל תוכל להתייחס לסעיפים 3 עד 6, ששמה יש איזו שהיא העדפה מתקנת? מה, אתה מתנגד ל- 3 עד 6?
- אחמד סעדי : אני אומר שזה פחות חשוב, מבחינתי.
- סמי סמוחה : אתה מתנגד לזה?
- אחמד סעדי : אני לא מתנגד אבל אני אומר שזה פחות חשוב.
- רות גביזון : אני רוצה לדבר על אפליה מתקנת, אני אקשור את זה למסמך שלנו, שאני חושבת שהוא באמת מסמך שמדבר על אפליה מתקנת. מפני שכבר עכשיו יש לנו בעצם איסור חוקי על אפליה, אני לא חושבת שמישהו מאיתנו חושב שחזרה על האיסור החוקי של האפליה ואפילו מנגנון אכיפה ישנה את המצב ... זאת אומרת שבעצם המסמך הזה הוא כבר מסמך של העדפה מתקנת. אז אני רוצה להזכיר לעצמנו שבסעיף 4 יש הבעיה שהתחלנו לדבר עליה בסעיף 2, האופן שיחייב מינוי אזרחים ערבים על יסוד התייעצות עם ארגונים יציגים של האוכלוסייה הערבית- זה כבר פותח את כל הבעיות שפתחנו. אז בואו נדבר ישר על האפליה המתקנת.
- אחמד סעדי : ישנה הגישה הזאת של אחמד, שאומר שהניסיון של אפליה מתקנת במקומות אחרים לא מצליח. אני, למרות שאני מהססת יותר מרבים אחרים לגבי אפליה מתקנת, אני לא חושבת שזה מדויק. אני חושבת שאפליה מתקנת כלפי שחורים בארצות-הברית, קודם כל יצרה מעמד בינוני לא דק אלא די מרשים.

זה נכון שיש הידרדרות במצב של חלק מהקהילה השחורה, זה באמת נכון ... אני לא יודעת אם זה הרוב של הקהילה השחורה, אבל יש בהחלט הידרדרות במצב של החלקים היותר חלשים שלה. זה נכון שהם איבדו חלק מהדברים שלהם, כל הדברים האלה הם נכונים, יחד עם זה אני חושבת שגם אין מחלוקת שההופעה המאסיבית של שחורים, בתוך ההשכלה הגבוהה, החברות הממשלתיות ועולם העסקים, היא שינוי מאוד חיובי.

אני חושבת שיש עוד דבר שאפשר ללמוד מאמריקה והוא נכון גם כאן- שעצם הביטול של מגבלות משפטיות, כמו של חוקי הפרדה למשל ועצם ההדגשה על אי-אכיפה, כשלעצמם, לפחות בטווח הקצר, לא פותרים את הבעיה של הייצוג. מפני שהתוצאה של ההבדלים מבחינת סוג ההשכלה, סוג הכשירויות, הן כאלה שקל מאוד לא להפלות ועדיין לא לקלוט אנשים, לא בתעסוקה, לא בהשכלה הגבוהה ולא ברוב המקומות. זה לא נכון בשוליים, אבל זה נכון לגבי רוב הדברים. ולכן, אני מקבלת את הגישה של המסמך הזה, שאם רוצים לעשות שינוי מהותי, מוכרחים ללכת על איזה שהוא מובן של אפליה מתקנת. אבל בעיני קריטי להבחין פה בין שני מובנים של אפליה מתקנת או שני מנגנונים של אפליה מתקנת. אחד הוא באמת המנגנון שאומץ אצלנו לגבי נשים, שהוא מנגנון רך יחסית, כי הוא לא אומר את מה שלמשל במדינות מסוימות באירופה אמרו – תעשו 30% ואחרי זה 40% נשים, ואחרי תקופה מסוימת כבר לא היה צריך כי הם כבר רצו קדימה. המנגנון שיש אצלנו של אפליה מתקנת לנשים אומר – כל פעם שאתה בא לאישה משרה, תבדוק נשים הולמות. מסתבר שיש לכל הדברים האלה מועמדות רבות ואם אתה עושה ואוכף חובת בדיקה אז אתה מעלה את הייצוג, אבל דווקא בשירות הציבורי, זה נכשל. נכשל. אני לא אומרת שלא צריך לנסות אבל זה מנגנון רך שיש לו מגבלות והוא יניב תוצאות מאכזבות.

קריאת ביניים:
רות גביזון:

הוא לא סתם נכשל, הוא נסוג. נסוג זה בשוליים, אני לא בטוחה שאפשר להגיד שהוא נסוג. זו שאלה מאוד מעניינת למה יש ירידה קטנה, אבל אני לא חושבת שהוא נסוג. ... בשירות המדינה יש עלייה בדרגים הנמוכים והבינוניים וירידה בדרגים היותר גבוהים. לנשים.

קריאת ביניים:
רות גביזון:

נשים, אני מדברת עכשיו רק על נשים. השיטה השנייה, השיטה היותר קשה, היא שיטה שלהערכתי לא זו בלבד שתעורר התנגדות עצומה, אלא שאני חושבת שהיא באמת שיטה שלא תעבוד והיא שיטת המכסות. היא השיטה הכי יעילה, אבל היא שיטה שלדעתי יורה לעצמה ברגל, היא פשוט שיטה לא נכונה.

אז אפשר ללכת, ואני חושבת שצריך ללכת, על האפליה המתקנת הרכה, אבל מתוך ידיעה ברורה שהיא לא תניב... שזה ייכשל,

קריאת ביניים:
רות גביזון:

לא ייכשל, אני לא חושבת שזה נכון שזה ייכשל, אבל זה לא יניב את התוצאות הפנטסטיות שאנחנו מקווים להן, של ייצוג קרוב לפרופורציונלי או תהליך הדרגתי, איטי, שמוליך לייצוג פרופורציונלי. את זה, זה לא יביא. מכיוון שלנשים היה ייצוג מסוים, אז השיפור הוא לא דרמטי. פה השיפור יהיה הרבה יותר גדול, מפני שיש ייצוג כל-כך נמוך. לכן הדרישה הזאת תניב יותר ייצוג ממה שיש, בהרבה מקומות מאוד חשובים. צריך לדעת שזה מהלך לא קל, זה מהלך קשה שיניב פרי מאוד מוגבל, אבל על המהלך הזה אני חושבת שצריך ללכת. לכן אני קצת פחדתי מהסעיפים האלה במסמך הקטן, שמדברים על מנגנוני אכיפה וחוקים. אני הייתי רוצה שאנחנו נחשוב יחד הרבה מאוד על סוג השינוי בחוק שאנחנו מדברים בו ועל סוג מנגנון האכיפה, כי לא כדאי לגייס מערכות שלמות ולהוציא הון תועפות על מנגנוני אכיפה, בתהליך שאנחנו יודעים שהפרי שלו צריך להיות מוגבל. אין לנו הרבה כסף ואני הייתי מעדיפה שאת הכסף נשקיע, פה אני מסכימה לגמרי עם אחמד, בתשתיות- בתשתיות חינוכיות ותשתיות תעשייתיות. לפי דעתי, מבחינת הרווחה של אזרחים ערבים בישראל, זה יותר משמעותי מהניסיון הזה.

רק הערה לנקודה הזאת ... זה לא צריך להיות או-או, לדעתי, קודם כל צריך להביא לשוויון בתשתיות ובחינוך, ובנוסף לזה,

עאדל מנאע:

חבר'ה, בעולם של משאבים חסרים, אז זה לא או-או, אבל זה מה זה אחד ומה זה שתיים וצריכים להחליט מה זה אחד ומה זה שתיים, אי-אפשר הכל.

רות גביזון:

אז בוודאי שאחד – תשתיות, ורק אחר-כך ... בסדר.

עאדל מנאע:
רות גביזון:

טלאל אלקרנאוי : לגבי המסמך של ייצוג ושיתוף- בעצם המסמך מקיף בעצם את רוב הדברים שאנחנו מעוניינים שיבוצעו הלכה למעשה. יש לי פה, בקטע הזה, דבר שאני לא מצאתי תשומת לב אליו, בנושא של ייצוגיות ושיתוף של אותם נציגים של המגזר הערבי במשרדי ממשלה בתוך היישובים שלהם. כלומר, הנושא של פתיחת משרדי ממשלה או שירותים ממלכתיים בתוך היישובים הערביים, לא מצא את ביטויו במסמך הזה, כולל אותם אנשים שיאיישו את המשרות האלו. היום את המשרדים האלו מאיישים תושבים יהודים, לא תושבים ערביים. במשרדים כמו שירות התעסוקה, ביטוח לאומי או משרדים שיש להם רגישות מסוימת, יושב יהודי אחד ביישוב, בעיר שיש בה 30,000 תושבים. זה נושא שבאמת חייבים לתת לו דגש בנושא הזה.

נקודה חשובה שסמי קצת שדיבר עליה והיא לא נכנסת לי לראש- מחסומים אפריוריים. מה הנושא הזה? אני דווקא עומד על זה שאנחנו נתייחס לנושא הזה. למשל, ישנם אנשים ששרתו בצבא, סיימו בדרגות מסוימות ומישהו מהם בא להתקבל לנושא ביטחוני מסוים, והוא לא מתקבל. למה הוא לא מתקבל? מתברר שאמא שלו הייתה מעזה בשנת '67, או שאבא שלו התחתן עם עזה, ואולי הדודים שלו מעזה מהווים סיכון ביטחוני מסוים. למרות זה שהוא שירת בצבא, עדיין בגלל הדודים שלו בעזה, הוא סיכון ביטחוני מסוים. אני חושב שצריך לעמוד על הנושא הזה, על המחסומים האלו, להוציא אותם ולמנוע אותם. הוא שירת בצבא חמש שנים, שש שנים, סיים בדרגת סגן, אבל בגלל זה שהדודים שלו מעזה, הוא עדיין סיכון ביטחוני.

הנושא של אפליה מתקנת הוא נושא רחב ואנחנו מדברים עליו הרבה מאוד. הרי מדובר בסגירת פערים ועדיפות מתקנת ומה אנחנו לא מדברים על זה ברשויות הערביות. אנחנו מדברים על אפליה מתקנת של 50 שנה, נכון, וצריך לעשות את זה במסגרת המשאבים לרשויות הערביות. אם זה בחינוך ואם זה בתשתיות של הכבישים ואם זה באזורי תעסוקה ואם זה בחינוך ואם זה ברווחה. אלו נושאים שאנחנו חייבים להתייחס אליהם, כדי להגיע לסגירת הפערים שאנחנו מדברים עליהם בנושא של ייצוג ושיתוף. אבל הקטע שעדיין אני חושש ממנו זה ייצוג הולם. ייצוג הולם יכול להתפרש אצל כל ממונה על מחוז, או כל מנהל מחוז של משרד ממשלתי איך שנראה לו. קח את משרד הפנים, יש ישובים כמו באר-שבע לדוגמה, בהם אין אף נציג ערבי אחד. יחוקק חוק ואז יגידו – בסדר, אני עכשיו הכנסתי ארבעה פקידים ערבים במשרד מסוים וזה ייצוג הולם. קודם לא היה להם אף אחד, היום יש ארבעה, אז מה אתם רוצים? אני חושב שבנושא הזה אנחנו חייבים להגדיר את זה, כי אני חושש מניצול החוק על-ידי פקידים או על-ידי מנהלי מחוזות שונים.

ראסם תמאיסי : אולי אתן רק הערה קצרה. המסמך הזה, עם התיקונים עליו, אני חושב שהוא מצוין. גם ברוח שלו, גם במסר שלו, מכיוון שאנחנו לא מציעים כאן פרוגרמה למשרדי ממשלה איך לעשות את זה, אלא מדברים על המהות של הדבר הזה, שעדיין לא קיים.

לגבי ההערה של אחמד, בנושא של מגילת העצמאות. אמנם היא מסמלת מצד אחד חורבן של העם הפלשתיני, אבל עם כל הכבוד, אני עכשיו מדבר כערבי... אני יודע מי שולט במשאבים, מי הולך לוותר, מי הולך לראות את עצמו כאילו מוותר, מי מנהל המחוז וכן, כאן צריך להיות מסר. האמנה הזאת היא לא אמנה לעולם אלא אמנה שצריכה להשיג יעדים מסוימים ולכן חשוב מאוד לפעמים לפרגן, אני אולי אשתמש במילה הזאת, לפרגן, בכדי להשיג את היעד. אני בעד העמדות העקרוניות, אני בעד הערכים, אבל לפעמים גם צריך להשתמש בזה.

קריאת ביניים : זה רק תיאוריות של אינטרפרטציה, מה שאמרת. בסדר, OK.

ראסם תמאיסי : עכשיו, בנושא של אפליה מתקנת, אני חושב שהמכניזם זה מכסה, פשוט צריך לקבוע מכסות ואני אתן דוגמה מהשבוע האחרון. יש בג"צ על מינוי חבר במועצת מנהל מקרקעי ישראל, ובג"צ נתן אורכה מסוימת לשר האוצר לחפש מועמד. הפקידים פשוט התחילו לחפש מועמדים ולהתקשר לאנשים – תשלחו את ה-CV כך וכך, ... לא משנה. אז זה אינדיקטור מסוים לכך שאם יש משהו בפרוגרמה, אז אנשים מתחילים לחשוב בצורה אחרת. כנראה שזה מאוד חשוב.

אני חושב שהמשמעות של אפליה מתקנת היא גם אפשרות של גרירה של מצוינים את הבינוניים מלמטה. אמנם לא חקרתי אותם, אבל אני לא חושב שהמודלים האלו שמנסים להשוות את ארצות-הברית עם ישראל הקטנה

תקפים. ישראל היא קטנה במימדים שלה, ולכן צריך תמיד להתייחס להזדמנויות הקיימות במרחב - ברדיוס של שעה וחצי מסתובבים בכל המדינה. זה מאפשר את מה שנקרא 'קרינה של פיתוח' על יישובים שנמצאים. החשש הזה מיצירה של אליטה נהנית בפקידות, אני לא חושב שהנושא הזה מוכח. עובדה שאם אנחנו מגדילים את ההזדמנויות, כל הקבוצה הבינונית זוכה ואז היא גוררת אחריה את כל האחרים.

בעניין של סדר קדימויות, אני חושב שסדר הקדימויות צריך להיות נקבע כתוצאה מיצירת התהליך של הייצוגיות. אנחנו לא נקבע את אותו סדר קדימויות עכשיו אלא במהות של קבלת הראיות.

אם להגיד את האמת, אני לא יודע אם המטרה שלנו היא להכין את הטיוטה הזאת, את האמנה ולהסתפק בזה, או שיש לנו כוונה גם לעקוב אחרי זה שהיא תתורגם לריאליה. אני לא יודע מה הגבולות שלנו. בכל אופן, כמסמך, מה אני מציע - אני מעריך שאתם דנתם במפגש הקודם בקשיים של הייצוג והשיתוף, החל מההתערבות של השב"כ ועד ליצירת מאגר מידע ולפעמים אין לנו פוטנציאל למועמדים במגזר הערבי לכל מיני משרות.

כאמל ריאן :

קריאת ביניים :

מה?

כאמל ריאן :

רוצים גם ייצוג בשב"כ.

קריאת ביניים :

יש מספיק, יש מספיק משת"פים.

קריאת ביניים :

לכן, היות ויש הרבה קשיים...

כאמל ריאן :

מתוך ניסיון?

קריאת ביניים :

כאמל ריאן :

יש הרבה קשיים, לכן לא ראיתי במסמך התייחסות לשאלות איך לתרגם את זה מבחינת זמן, מבחינת יישום, מי יעקוב אחרי זה, האם יוקם גוף. שר הפנים נתן הוראה בנושא ירושלים והוא בעצמו אומר שרק אחרי שלושה חודשים התחילו לשמוע לו ולתרגם את ההוראה שלו, והוא שר שהחליט החלטה. לכן צריך להתייחס גם למכניזם - איך לתרגם את הנושא הזה לריאליה בשטח, כי הנושא הוא כבד. באמת מדובר במילים יפות אבל לתרגם את זה לא קל. במיוחד אם הולכים לאפליה מתקנת.

אני לא רוצה לדבר על משרדים ממשלתיים ולא רוצה לדבר על משרות בתוך הממסד. אולי קראתם אתמול או שלשום, בעיתון, איך שהשב"כ נתן הוראה לא למנות אימאם. אני מדבר על אימאמים במסגדים, שהם ארעיים, וכבר בית-המשפט והשב"כ מתערבים במינוי אימאמים במסגדים, בתוך המגזר הערבי. עד שנגיע לאפליה מתקנת, זו דרך ארוכה. לכן צריך למצוא ולציין את הגוף שבאמת יעקוב אחרי יישום ההמלצות המכובדות האלה.

סמי סמוחה :

יש לי כמה הערות. באופן כללי, אני תומך בהעדפה מתקנת לערבים, בתנאים מסוימים. יש סדר עדיפויות גם מבחינת התנאים ויש בעיות עם זה. אני רוצה להבחין הבחנה עקרונית בין אופנים של העדפה מתקנת, לפי השלב שבו זה נעשה. זאת אומרת, השלב הגבוה ביותר או האחרון בהעדפה מתקנת הוא במינוי לתפקיד, זה השלב הסופי. אבל עד שמגיעים לשלב הזה, יש שלבים נוספים, שלב שבו אתה מנסה לייצר פוטנציאל לממלאי התפקידים והשלב השני זה הכשרה לתפקיד. אני מעדיף העדפה מתקנת בשלבים כמה שיותר מוקדמים והם גם יותר צודקים, הם גם פחות מקפחים והם גם מאפשרים לבני המיעוט לעמוד על הרגליים, שלא יצטרכו כל הזמן קביים. כי העדפה מתקנת זה למעשה קביים שנותנים למיעוט. זה יוצר סטיגמה לגבי אלה שמקבלים את התפקידים האלה וגם יוצר אי-נוחות אצל אלה שמתמנים בעצמם. זאת אומרת שזה לא רק כלפי חוץ אלא גם כלפי פנים. לכן, אני חושב שצריך לשים יותר דגש בשלב ההכשרה. כי לגבי השלב הראשון של גידול הפוטנציאל, מדובר למעשה במדיניות רחבה, של השקעה והשקעה במגזר הערבי, השוואת השירותים והתקציבים וכו' וכל הנושא של מניעת אפליה ומתן שוויון בתקצוב וכו'. השלב הקריטי יותר בעיני זה שלב ההכשרה. זאת אומרת, אם נניח מצב שבו מבטלים את האפליה נגד הערבים, אז כשהערבים יתחרו נגד יהודים, יש להניח שהם יפסידו בתחרות, מכל מיני סיבות - גם של חוסר ניסיון וחוסר הכשרה מתאימה, גם מסיבות של חשש להיכשל כשהם יפנו, וכן הלאה. אז לדעתי, צריך ליצור מסגרות מיוחדות שיחייבו את הגופים השונים להגדיל את ההכשרה, של מי שנמצא כבר במערכת. ... לדוגמה, אני חושב המחסור הכי גדול היום של ערבים זה בשירות החוץ של המדינה. יש בית-ספר להכשרה של שוחרים של משרד החוץ, צוערים. המטרה היא שמשרד החוץ יראה את תפקידו לא רק בזה שהוא ימנה ערבים לתפקידים במשרד

החוץ, אלא גם יכשיר ערבים לתפקידים האלה. אני גם חושב שההתנגדות לזה תהיה יותר קטנה מאשר בשלב הסופי יותר, של המינוי. אני חושב שגם ההשוואה הזאת עם נשים היא קצת מוטעית, לא צריך לקחת אותה יותר מדי בצורה אבסורדית. יש שני הבדלים בין נשים ובין ערבים, שתייהן קבוצות מקופחות אבל יש שני הבדלים גדולים. הנשים לא מהוות איום, איום לאומי, איום ביטחוני, לא, הן חלק מה... איום קיומי.

קריאת ביניים :

איום קיומי, לגבי ערבים, השאלה הזו תמיד תעלה. תמיד תעלה באיזו שהיא צורה. אם היא לא תעלה בצורה גלויה, היא תעלה בצורה סמויה. אני חושב שנשים מהוות איום. זו אחת הבעיות, שהן מהוות איום, ולכן יש תוקפנות כלפיהן. אבל נעזוב את זה, זה לא לנושא כרגע. לא איום, אולי תחרות, תחרות על בסיס אישי, אבל לא איום קולקטיבי, על הישות היהודית-ציונית במדינת ישראל. איום מסוג אחר.

סמי סמוחה :

מיכאל איתן :

סמי סמוחה :

מיכאל איתן :

סמי סמוחה :

עכשיו, הן גם לא מהוות איום במובן הזה שהן לא יכולות להתארגן כקבוצה נפרדת, מנותקת מהגברים, מנותקת ממוסד המשפחה. אני לא יכול להיכנס עכשיו לכל הנושא של החולשה, יש חולשה אינהרנטית של מאבק הנשים וזה בגלל מוסד המשפחה. זה לא חשוב ויש עוד דברים. אבל הערבים יכולים להתארגן בנפרד, הם יכולים להתבדל. אין בעיה מבחינה זאת. אז מבחינה זאת פוטנציאל האיום של הערבים הוא עצום יחסית לשוק. זה הבדל אחד. הבדל שני, הבעיה של נשים כישות נפרדת לא קיימת כמו אצל הערבים. הערבים יכולים להיות ישות ערבית נפרדת, שמקיימת מוסדות נפרדים, אוטונומיה וכו'. לגבי הנשים, השאלה הזאת לא מתעוררת. אז הרבה שאלות, הרבה נושאים כאלה, מתעוררים לגבי ערבים, אבל לא מתעוררים לגבי נשים. אז צריך לקחת את ההשוואה הזאת בזהירות.

עכשיו, לגבי ערבים, שיהיה ברור, העדפה מתקנת תעורר התנגדות של יהודים בצורה גורפת מה שלא כן לגבי נשים. כי לגבי ערבים, היהודי חושב שלא מגיע להם. אז מה, על מה מדברים? יש לי נתונים מסקר לגבי העדפה מתקנת. שאלנו שאלה בסקר ב-95, מי צריך להתקבל לעבודה במשרדי ממשלה. שאלה ספציפית, ונתנו פה שאלות שיש להן גם אספקט של יהודים וערבים, ללא הבדל. זה מה שאתה אומר, נכון? האפשרות הראשונה הייתה קבלה ללא הבדל, זאת אומרת שלא תהיה הפליה בין יהודים וערבים, שכל אחד יתקבל לפי כישוריו. אפשרות שנייה – יהודים וערבים, לפי חלקם באוכלוסייה, זה המכסות, נכון? שהערבים יקבלו לפי מכסה דמוגרפית. האפשרויות הנוספות היו יהודים וערבים עם העדפה לערבים, יהודים וערבים עם העדפה ליהודים או רק יהודים. חמש תשובות אפשריות. אני אתן לכם קודם את התשובות של הערבים.

הערבים, מסתבר, לא רוצים העדפה מתקנת. 86% מהערבים רוצים יהודים וערבים ללא הבדל. למה? זה די ברור, במצב שבו יש אפליה גדולה, המשימה שעומדת בפני המיעוט היא קודם כל לבטל את האפליה. יהודים וערבים לפי חלקם באוכלוסייה, מה שאתה הצעת – רק 9% מהערבים רוצים את זה.

יהודים וערבים עם העדפה לערבים – 3%. כלומר, לא רוצים העדפה מתקנת, 3% מהערבים תומכים בזה.

עכשיו, מה היהודים רוצים?

רק יהודים יתקבלו למשרדי ממשלה – 32%. יהודים וערבים, עם העדפה ליהודים – 27%.

זאת אומרת, מדובר פה ב-57% שרוצים או יהודים או העדפה ליהודים. זה לא הציבור הנאור.

קריאת ביניים :

סמי סמוחה :

זה לא הציבור הנאור, זה לא הציבור שיושב פה, נכון, שיהיה ברור. כי באיזה שהוא שלב מדובר פה, בעמ' 13 למטה, שרוצים בפעילות ציבורית להעמקת מחויבותה של הממשלה בסיוע למדיניות ההעדפה המתקנת ולהביא לתמיכה ציבורית בזה. אבל הכי טוב לעשות את זה בלי תמיכה ציבורית, שזה יהיה בשקט, שלא ידעו מזה. ברגע שידעו מזה, אז זה בצרות, כי הציבור לא יתמוך בדבר הזה.

אתה לא יודע מה קודם למה.

קריאת ביניים :

סמי סמוחה :

אני לא יודע מה קודם למה. על כל פנים, הציבור היהודי בנושא הזה לא נאור. ולמה הוא לא נאור? כי הוא תופש את הערבים כאיום, כבלתי שייכים ואם הם

- נמצאים במשרדי ממשלה, האיום עוד יותר גדול, כי במשרד ממשלה אתה קרוב יותר לאינפורמציה, לכל מיני דברים.
 מה היו הנתונים לגבי נשים?
 רות גביון :
- לגבי נשים, הניחוש שלי – המצב לא יהיה כזה. לא יהיו תשובות כאלה. לא. אני הייתי מנחש, לגבי נשים, שרוב היהודים היו נותנים גברים ונשים ללא הבדל. יגידו שיתחרו ויקבלו את זה.
 סמי סמוחה :
- יש לי שאלה. ... היה נציב שירות המדינה שעשה פרוייקט שלם והוא לא הסתיר אותו, הוא הופיע בתקשורת בעניין הזה, ... ולא ראינו תגובות של...
 מרדכי קרמניצר :
- אני מתפרץ לשנייה בעניין הזה, ומוותר על זכותי לדבר בהמשך. היה פה ניסיון ואיזיק, נדמה לי שאתה היית מעורב בו, בקדנציה של ממשלת פרס-רבין, ובאמת עשרות אנשים עבדו על הנושא הזה, ישבו ישיבות ודיונים ועשו ומכרזים וכו'. אני שואל את עצמי היום, כדי שאנחנו לא נמציא את הגלגל מחדש, ובמיוחד לנוכח הנתונים שסמי נותן היום על כך שרוב הציבור הוא לא נאור, אם כי אני לא מסכים עם ההגדרה הזו, מה היה הלקח? אולי מישהו יכול לבוא ולהגיד: זה הלך, זה לא הלך. במקום שאנחנו פה נטעה או נעלה תזות ותאוריות ומחשבות ושאלות. היה ניסיון כזה- זה הצליח, זה לא הצליח, ולמה.
 אלי רכס :
- מתברר שהיהודים אפילו לא נאורים בנושא של הכשרה לתפקידים, זה לא רק במינוי אנשים לתפקידים. בשאלה עוקבת שאלו: האם צריך, לדעתך, להשקיע בתוכניות הכשרה מיוחדות לאזרחים הערבים כדי שיוכלו להתחרות על בסיס שווה עם היהודים, על משרות עם משרדי הממשלה. פשוט להכשיר אותם, שיוכלו אחר-כך להתחרות בלי העדפה מתקנת.
 סמי סמוחה :
- 73% מהיהודים אמרו לא. כן – אמרו 27%.
 זה ממתני? '95?
 מ- '95.
 קריאת ביניים :
- לא השתנינו.
 קריאת ביניים :
- המצב ... הרבה יותר גרוע.
 קריאת ביניים :
- נשאר 80%.
 קריאת ביניים :
- סמי סמוחה :
- אז בסך-הכל, אני רוצה להסביר מה ההבדל בין ההצעות כאן לבין מה שעשו בשירות המדינה לגבי 80 משרות בשנה וכן הלאה.
 אם ילכו על התוכנית הזאת, תוכנית שיש לה אפקט מצטבר והיא רחבה, מתקנת את החוקים וכו', ואם יהיו לה תוצאות, אני חושב שההתנגדות תעלה ולא תרד.
- אם אפשר לחנך את הציבור לזה? אפשר כמובן לחנך את הציבור, אבל אני הייתי מייעץ, לפחות בשלב הראשון, לא לנסות לעשות את זה. לנסות להשיג כמה שאפשר, בלי לחנך את הציבור ובאיזה שהוא שלב, כשההתנגדויות יעלו בצורה גורפת, לנסות לחנך את הציבור הזה. זו שאלה של טקטיקה.
- הערה נוספת שאני רוצה להעיר. מכל הדברים שקראתי, החלק הכי קשה לביצוע, זה דווקא איפה שזה יכול לקרות במהירות הכי גדולה, וזה האוניברסיטאות. אני חושב שאין לזה שום סיכוי באוניברסיטאות, לכל מה שהוצע פה בדבר העדפה מתקנת. ... אני אומר שאיפה שיש נאורות, שם יהיה הקושי הכי גדול לעשות את זה, דווקא באוניברסיטאות. כי אוניברסיטאות בנויות לכאורה, לפחות לכאורה ואני לא רוצה להגיד את זה בציניות, על אוניברסליזם ועל מצוינות. בשום פנים ואופן הצעות כאלה לא יתקבלו, גם כאשר ינוסחו בצורה פחות תובענית או פחות רצינית, וכדאי לדעתי לדון בזה. כי אם באוניברסיטאות הסיכויים הכי הכי גרועים, דווקא באוניברסיטאות, אז צריך לראות איך זה יקרין גם על תחומים אחרים.
- כן, בעצם סמי אמר את רוב הדברים שרציתי לומר- שהעדפה מתקנת צריכה לבוא, ... וגם לגבי כל הנושא של חקיקה שצריך אולי לתגבר אותו. דווקא הייתי רוצה להדגיש את החשיבות של התהליך הזה, בעיקר מהדוגמה של הרופאים. תמיד לציבור היהודי מאוד קשה לקבל ערבי כשהערבי בעמדה של החזק ולא של החלש, לא של הדורש אלא של הנותן וכן הלאה. דווקא במקרה של הרופאים, אני חושב שיש לנו דוגמה טובה. אמנם זאת הייתה תקופת זמן מיוחדת, לפני העלייה וכן הלאה, אבל עצם היכולת של אנשים לקבל הכשרה ועצם העובדה שרופאים ערביים הצליחו להיכנס למערכת, אני חושב שהפך את המערכת ליותר סובלנית ויותר אוניברסלית ואני חושב שצריכים גם ללמוד מזה.
- אחמד סעדי :

יצחק רייטר :

אני בעד העדפה מתקנת כמעט מכל סוג שהוא, מה שיעבוד. אבל כדי שזה יעבוד, צריך לדעתי לתת את הדעת על מנגנון האכיפה. אני מסכים שפה צריך להשקיע הרבה מחשבה לגבי השיטה ומנגנון האכיפה וללמוד ממקרים אחרים שהצליחו ומכאלה שלא הצליחו. אבל לפני מנגנון אכיפה, אני חושב שאחד האלמנטים החשובים, כדי לייצר שיטה ולייצר מנגנון, זה המידע. המצב היום הוא שאין מידע. זאת אומרת ייצור מידע על מקומות עבודה, כמה ערבים יש בהם וכמה יהודים, לכשעצמו הוא בעיה. היום למשל, אוניברסיטאות לא מספקות מידע רשמי על כמה סטודנטים לומדים בהם. אם תבקש רשימה של התלמידים הערבים, או כמה ממקבלי המלגות הם ערבים, בוודאי יאמרו לך: אין אצלנו אפליה, אנחנו לא עושים סטטיסטיקה לפי מוצא אתני או לאומי; קח את כל רשימת מקבלי המלגות ותראה מי ששמו מתחיל באחמד או משהו דומה ותעשה לעצמך את החישוב הזה. לא כל שכן לגבי מקומות עבודה ציבוריים אחרים. לא ממהרים לנדב מידע. דומני שסעיף ראשון בכל הטיפול של העדפה מתקנת זה לחייב מקומות עבודה לספק ולפרסם מידע שנתי על כמה ערבים וכמה יהודים עובדים בהם, לפי התפלגות של דרגות בכירות, דרגות בינוניות, וכך הלאה.

רק אולי כאיור לעניין הזה. דיברנו על הניסיון של 1993 והלאה, לקלוט ערבים בשירות המדינה. אני הייתי יושב-ראש ועדה ציבורית לשילוב ערבים בשירות המדינה, מינוי שקיבלתי מהממשלה, ולא הצלחתי לקבל מנציבות שירות המדינה סטטיסטיקה של עובדים- כמה עובדים נמצאים בכל מקום לפי דרגה. רק אחר-כך, בשלב מאוחר יותר, כשלחצנו בעוד כיוונים, התחילו לייצר את זה. נאלצתי להפעיל מנגנון נפרד, כדי לאתר בעצמי כמה עובדים בכל משרד ומשרד. אגב, הנתונים שקיבלתי בסופו של דבר, היו שונים מאלה שאחר-כך פורסמו על-ידי שירות המדינה, כי שמהם פורסמו בהתפלגות כזאת, כך שהאפליה לא כל-כך בולטת. הכניסו את כל עובדי הניקיון ועובדי שירותי הבריאות בגוף אחד, כדי לא להראות את ההתפלגות. היום זה כבר יותר טוב, לגבי שירות המדינה, אבל בוודאי שבמקומות ציבוריים אחרים עדיין אין את זה. למשל, על חברת החשמל צריך לחוץ כדי לקבל את הנתונים הללו.

לגבי מנגנון האכיפה, דווקא נראה לי שהשיטה שאומצה בכמה מדינות, בעיקר קנדה וארצות-הברית, יותר מתאימה ויכולה להצליח יותר. זאת שיטה שמעודדת מקומות עבודה להכין בעצמם תוכנית לשוויון הזדמנויות בתעסוקה, מחייבת אותם לפרסם ואוכפת את תוכנית השוויון בכך שהיא מתנה העברת תקציבים או הגשת מועמדות למכרזים שיש בהם תקציב ממשלתי בהגשת תוכנית כזאת ובהוכחה ומעקב על כך שתוכנית כזאת גם יכולה להיות מיושמת.

עכשיו, הניסיון של גלנור בתקופה הזאת נכשל. ראשית, היו לו נתוני פתיחה לא טובים. השיטה שנבחרה הייתה שיטה שמעודדת שוויון בתעסוקה. מה היא אמרה? היא אמרה שכל משרד שרוצה תוספת משרה לתקן, שיאייש קודם כל משרה אחת משלו בעובד ערבי במנגנונים הרגילים, ואז הוא יקבל בתמורה גם משרה נוספת מנציבות שירות המדינה. כלומר, היה פה מנגנון שעודד את המשרדים עצמם לקלוט ערבים בשירות המדינה. היא נכשלה משום שכל השיטה של מכרזים במשרדי ממשלה היא בעייתית מאוד, בין השאר משום שגם המשרדים עצמם הציעו תפקידים שהם מיוחדים למגזר הערבי. זאת אומרת – עוד פעם תפקידים של יועצים לענייני מיעוטים ומחלקות ערביות וכך הלאה, אז איפה פה השילוב?

וגם ארעיות, משרות ארעיות...

קריאת ביניים :
יצחק רייטר :

כן, היו כמה דברים כאלו, אבל באמת, חלק מהמשרדים פשוט התייחסו לזה בצניות, ראו בזה מין מנגנון לקידום העובדים הערבים שלהם עצמם. אז עובד שהיה מנהל בית-ספר התקדם לתפקיד של מפקח במשרד החינוך דרך המנגנון הזה. זאת היא סיבה שזה נכשל.

שתי נקודות חשובות אחרות, שלדעתי קשורות בהצלחה של תוכנית העדפה מתקנת. אחת, הכשרה של עובדי כוח-אדם, של סגל שעוסק בקליטת כוח-אדם- פעולות הכשרה, הסברה, אני לא יודע איך תקראו לזה. כוונתי להסביר לאלה שקולטים כוח-אדם, אולי להושיב אותם פה בחדר הזה, שישמעו את הדיון, כדי שיבינו שזה חשוב, שלתת את הייצוג ההולם או ההגון או ההוגן, גם לאוכלוסייה הערבית, זה לא פחות חשוב מאשר לקלוט אדם מוכשר סתם. פעולה נוספת זה חינוך באמצעי התקשורת, חינוך ציבורי. זאת אומרת להבליט את הניסיונות המוצלחים של קליטת ערבים במערכות הציבוריות.

זאת גם הייתה, אגב, המטרה של נציבות שירות המדינה דאז, זאת אומרת לפתוח את הדלת. ברגע שהציבור יתרגל שהדלת פתוחה, שערבי יכול להיקלט גם במשרות בכירות, ברגע שמנהלי כוח-אדם עצמם והסמנכ"לים עצמם כבר התרגלו לזה, אז אחר-כך יקלטו ערבים למשרות באופן עצמאי. רק שעשו מזה פלסטר, מהשיטה הזאת. בעצם לא מינו אף סמנכ"ל ואף סמנכ"ל אלא השאירו את זה לדרגות הרבה יותר בינוניות מאשר לדרגות הבכירות.

עאדל מנאע:

אני אנסה להיות קצר, יחד עם זאת אני אתייחס למשהו שהוא באמת לא מאוד משמעותי- בשורה השנייה, השימוש ב"מיעוט הערבי וכן הדרוזי והבדואי", לא אהבתי אותו בכלל, כי מה זה הבדווים הם לא ערבים? מילא הדרוזים ... שאולי הם לא ערבים...

טלאל אלקרנאוי:

אני מסכים עם ההערה שלך, זה בסדר גמור, אני לא שולל. אני, בשונה מאחמד, כן חושב שמנגנון של תמיכה, של העדפה מתקנת, בהחלט יכול רק לעזור לאוכלוסייה הערבית. צריך ללמוד מניסיון של ארצות אחרות, עד כמה שאפשר, כדי לא לחזור על טעויות וליצור מנגנונים כך שבאמת ההעדפה המתקנת הזאת תגרום ליותר דברים חיוביים מאשר נזק לאוכלוסיות מסוימות. לכן הייתי אומר שההעדפה המתקנת צריכה להתחיל בתשתיות, בתיעוש, ואז להגיע לתעסוקה שקשורה בתיעוש, לחינוך והשכלה גבוהה, כמו שכתוב כאן בעמוד הראשון.

עאדל מנאע:

ההתייחסות, שוב, היא לא למסמך כולו. המסמך הוא יפה ומפורט ויש בו כל מיני דברים שבסך-הכל אני דווקא תומך בהם, צריך לקצר אותו ולבנות אותו כמובן מחדש וכו', לזה לא נתייחס עכשיו.

לדברים שנאמרו כאן- סמי, אני דווקא לא בטוח שאתה צודק לגבי האוניברסיטאות, שהאוניברסיטאות שהן המקום הקשה ביותר. קודם כל המספרים, כשיש לך מספרים אתה תמיד שולף אותם, אז המספרים הם שבתחילת שנות ה-90 היו 12 מרצים ערבים באוניברסיטאות בישראל והיום יש, לפי המספר האחרון שנתנו לי, 35. נדמה לי, בגלל שבוע זכויות האדם ייתכן שאני גם אדבר בטלוויזיה על הדבר הזה, כי יש בדיוק עכשיו כתבה וראיינו אותי כבר ביום חמישי בנושא של כמה ערבים, כמה נשים וכמה מזרחיים יש באוניברסיטאות. אז נכון שזה עדיין לא הרבה, לפי המספרים של האגודה לזכויות האזרח ואולי נדמה לי גם של מאגיד אל חאגי, זה 0.7% מהמרצים בישראל, זה עלה מ-0.3% ל-0.7%.

קריאת ביניים:

למעלה מ-100%, זה המון.

עאדל מנאע:

זה פי שלוש, מ-12 ל-35-36, שזה פי שלושה וזה קרה בגלל העדפה מתקנת, בגלל שמצאו מלגות וכו'. בלי זה אני חושב שלא היינו מגיעים למצב הזה שיש היום 35, 36, במקום 12 רק לפני שנים אחדות.

עאדל מנאע:

יחד עם זאת, כמובן, אם נמשיך רק ברמה הזאת של עלייה, במסגרת של האחוז האחד וכו', אז כמובן שזה ייקח לנו כמה שנים טובות עד שנגיע לייצוג הולם גם באוניברסיטאות, כשאנחנו לא מגדירים במפורש בכמה אחוזים מדובר.

בעיה יותר קשה שלא מוזכרת כאן היא בסגל המנהלי באוניברסיטאות, שם הייצוג הוא פחות אפילו מהייצוג האקדמי. זאת אומרת שהייצוג של הערבים, בסגל המנהלי של האוניברסיטאות, שם יש כ-5,000 עובדים, הוא פחות מחצי אחוז היום. אתה מסתובב בכל האוניברסיטה העברית ולא מוצא מזכירה ערבייה אחת בכל המחלקות. אתה מסתובב בהרבה מקומות, בהרבה מחלקות, בהנהלת האוניברסיטה, כמעט בכל האוניברסיטאות, (נדמה לי שבחיפה אני מכיר מזכירה אחת או שתיים), אבל אתה פשוט לא מוצא במשרדים אפילו מזכירה או פקידה או פקיד או מישוהו בהנהלה, פשוט אין, אין. אפילו במכוני מחקר שנחשבים מכוני מחקר לשלום, כמו מכון טרומן, שהוא מחקר לשלום ולקירוב לבבות, אין עובד ערבי אחד, אין עובד ערבי במרכז אחר לדו-קיום ולשלום וכו'. אני פשוט מעלה את הדבר הזה, זה לא סוד.

אני מעלה את הדברים האלה בכל מקום שאני מגיע אליו וזה לא עוזר הרבה. אז זה נכון, אני עכשיו כאילו מחזק את הטעון שלך, סמי. אבל זה אומר שהמציאות היום היא קשה ולדעתי דווקא צריך לפעול באוניברסיטאות בגלל שזה הציבור נאור וכו' ובגלל הבושה, אולי גם צריך שבעולם ידעו שזה המצב של האוניברסיטאות בישראל. דרך אגב, לא רק הבושה, אלא יש סנקציות ומתחילים להפעיל סנקציות. למשל, אני יודע שיש קרנות שלא נותנות כסף למכון טרומן היום, הם אומרים להם: כל עוד שלא יהיו לכם ערבים ב-Board

- שלכם ובמרכז וכו', לא תקבלו. לכן הם לפעמים מחפשים שותפות עם פלשתינים ועם גופים ערביים כדי לקבל את התמיכה, כי הם לא היו מקבלים את התמיכה של אותה קרן. כך שלדעתי יש מנגנונים שמאפשרים להשפיע ולהכריע, גם בתוך האוניברסיטאות ובגופים מסוימים, שהדבר הזה ייעשה. אתה צודק במה שאתה אומר. אני התכוונתי להעדפה מתקנת ישירה. אני מסתייג ממה שאמרתי לגבי העדפה עקיפה. יש הבדל גדול. סמי סמוחה :
- בסדר. עכשיו, ביחס לעמדת היהודים לגבי העדפה מתקנת- לדעתי אם אנחנו ניקח כל הזמן בחשבון מהן העמדות של היהודים בסקרים, אנחנו לא נתקדם, פשוט אי-אפשר. אם היו עושים סקר בקרב הלבנים בארצות-הברית ושואלים אם הם רוצים לעשות שוויון לשחורים בארצות-הברית, הם היו מקבלים שם רוב? אני לא יודע, לדעתי, בסך-הכל, העמדות של הציבור הן כמו מזג האוויר, דבר שמשתנה מעצמו לפי הנתונים האחרים- יש רוח מזרחית או מערבית וכו', ואפשר להשפיע על דעת הקהל. נכון שיש גרעין קשה שקשה לך להשפיע עליו, אבל על חלק גדול מהציבור אפשר להשפיע ברגע שהוא רואה שיש מנהיגות, שיש חלוצים שהולכים לכיוון אחר. ככה זה היה לגבי הכרה באש"פ ובמדינה פלשתינית וכך יהיה לגבי העדפה מתקנת וגם תחומים אחרים, זה לפחות מה שאני מאמין. לכן האיום הזה, של מה חושב הציבור, לאו דווקא מאד מדאיג אותי.
- לגבי הטקטיקות, איפה להתחיל וכו'- לדעתי צריך להתחיל בעשייה, העשייה היא בעצמה גורם מחנך. לא להתחיל במערכה ציבורית ואז רק לעשות, אלא להיפך, לעשות, וזה בעצמו גורם מחנך. בעשייה הזאת, אני הצגתי מהם התחומים. אני רוצה לסייג, למשל, תחום שסמי הזכיר אותו, שירות החוץ ומישהו אחר הזכיר שירות ביטחון. אני דווקא הייתי משאיר את התחומים האלה לסוף, אם בכלל. אני חושב שרוב היהודים יגלו פה רגישות גדולה ויתנגדו להעדפה מתקנת דווקא בנושאים כאלה, שהם רגישים. אני חושב שגם הערבים לא צריכים להתחיל את השוויון שלהם דווקא בשירות למדינת ישראל כמסבירי מדיניותה של מדינת ישראל בחוץ-לארץ וגם לא בכל מיני גורמי ביטחון. לא בדיוק שם תפקידם כל עוד הסכסוך הזה נמשך וכל עוד, סליחה, הוא מדבר על שירות החוץ, לא על שגרירים- על צוערים, על עובדי משרד החוץ, במסגרת משרד החוץ.
- הם חלק מהמערכת הזאת. טלאל אלקרנאוי :
- אתה לא הולך להסביר שמה את המדיניות של מדינת ישראל. עאדל מנאע :
- הם חלק מהמערכת הזאת ש... מיכאל איתן :
- אבל במה כן? זה לא, במה כן? עאדל מנאע :
- ... כל תחום אחר... מיכאל איתן :
- למשל, דוגמה? עאדל מנאע :
- דיברתי על תשתיות, תיעוש, תעסוקה, חינוך, השכלה גבוהה, כל משרדי הממשלה. אין לי שום בעיה ב... קריאת ביניים :
- במשרד הקליטה לא. לא התכוונת למשרד הקליטה. עאדל מנאע :
- אני אמרתי – תשתיות, תיעוש, תעסוקה, חינוך, בריאות. בכל, כמעט... טלאל אלקרנאוי :
- אני לא פוסל את משרד החוץ. עאדל מנאע :
- אני לא פסלתי. אמרתי שלא הייתי מתחיל בזה. לא פסלתי. אני סיימתי.
- שני דברים מאוד קצרים. לכאורה, אני חושבת, יש היגיון רב במה שאומרים אהם בלפר :
- אחמד ועאדל לגבי התחלה של התשתיות. אבל יש כאן מלכוד והמלכוד הוא שהעדפה מתקנת יש לה ערך מוסף וזה הנוכחות, ה-Visibility. כמו שאתה אמרת, עאדל, המעשה מחנך. אני חושבת שהתהליך פה צריך להיות הפוך- לא מתחילים מן הקל אל הכבד או מן ההכנה האמיתית של הסדר הכרונולוגי של התהליך, אלא דווקא מן הכבד אל הקל. ההתחלה צריכה להיות נוכחות ודווקא נוכחות במקומות שנראים מה שיותר. אם יש מעגל סגור שלילי, שבו אתה לא רואה ערבי במקומות האלה, אז אתה חושב שאתה לא צריך לראות ערבי במקומות האלה, שערבים לא מתאימים. יש גם מעגל סגור חיובי שאתה בעצם רמזת עליו. לכן יש לי שאלה לרותי, לגבי המכסות. את אמרת מכסה בשום אופן לא, אלא בצורה של אנלוגיה לנשים. אני מסכימה עם סמי בכך שאין פה בדיוק אנלוגיה, אז מדוע לא מכסות? ואם לא מכסות בדיוק, אז אולי צריך משהו באמצע, בין שתי האופציות- בואו נחפש ערבי שמתאים בכישוריו, כמו שאנחנו מחפשים אישה מתאימה בכישוריה, ונגדיר מכסות. אנחנו פשוט אומרים: לתפקיד הזה חייבים כך וכך ערבים, ואז הם ימצאו. גם אם הם

בהתחלה לא מתאימים, אז הם יהפכו להיות מתאימים, הם ילמדו לצורך העניין.

זה שני קצוות, אחד רך ואחד קשה, והרך, אני חושבת, לא יעזור לנו כי אין לו נוכחות ובינתיים לא ימצאו את הערבים ושום דבר לא יהיה. זה ייכשל. יש לנו גם מחלוקת לגבי נשים, אם זה נכשל או לא. הקצה הקשה, מכסה, את אומרת שהוא לא ייתכן, ואני רוצה לדעת למה הוא לא ייתכן, אולי צריכים להציע אופציה שנייה.

דבר השני, לגבי המעגל הסגור השלילי וההעדפה המתקנת ולגבי הסקרים שאתה נותן, סמי. אני באמת רוצה לחזק את ידיו של עאדל, אנחנו לא יודעים מה גרם למה ואנחנו לא יודעים מה מביא למה. העדפה מתקנת לא באה במקומות שכל העם רוצה אותה, אבל לכן עושים אותה. מכיוון שיש איזה נקודת מוצא נחותה. העדפה מתקנת בדרך-כלל באה כשאין הסכמה. העדפה מתקנת נובעת לא רק מהנחיתות ההתחלתית אלא גם מהניכור הפסיכולוגי. העדפה מתקנת באה לתקן את זה ואילו הסקרים לא היו מראים את זה, אז אין צורך בהעדפה מתקנת, לא היה צורך בזה.

ריאן דיבר פה על המכניזם, על הצד הפרקטי. אני חושב שחשוב מאוד, מעבר לרמה העקרונית שאני מקבל אותה, שהמסמך ילווה בכמה הצעות קונקרטיות, מעשיות, שגם תשאבנה מהניסיון הלא מוצלח של נציבות שירות המדינה בקדנציה הקודמת של הממשלה שעמדה בראשותה, כי צריך ללמוד מהלקחים. אם זה לא היה טוב אז מה כן היה טוב ומה אפשר ללמוד.

בנוסף לכך, אני מחזיק בפני את ההמלצות של ועדה שהייתה עוד לפני, אתה בוודאי מכיר אותה, ועדת קוברסקי לבדיקת שירות המדינה. היא אמנם ישנה, עברו כבר לפחות עשר שנים, אבל יש שמה שורה של המלצות שאני חושב שהן רלוונטיות גם לנושא שלנו. כמו למשל לפרסם מכרזים בעיתונים הערביים ולכלול בדרישות המשרה של מכרז הקשור במיוחד לנושא, ידיעת השפה הערבית והכרת החברה והתרבות של האוכלוסייה; לחזור ולבדוק אם המבחנים הפסיכומטריים הנהוגים מתאימים לבחינת מועמדים לאוכלוסייה הערבית; לצרף לרשימת הבוחנים מן הציבור שאינם עובדי המדינה מתוכם ממנה נציבות שירות המדינה חברים ערביים; לשנן באזני פקידי ההשמה בלשכות העבודה את האיסור על הפליה מטעמי דת, לאום, בשליחה לעבודה בכלל ואל משרדי הממשלה בפרט; להסביר את מדיניותה השוויונית של הממשלה כלפי המיעוטים, כך זה נקרא שם, קבלתם לעבודה בשירות וקידומם, להקל על גיוס עובדים וכו'. אז אני אומר, יש פה מכלול של הצעות פרקטיות שנידונו בשיתוף עם אנשים ואני מציע לקחת את מה שרלוונטי לנוסח הסופי.

מכיוון שאנחנו לא גומרים את הדיון, אני חושבת שאני אוותר. אני רוצה רק שתי הערות קצרות בקשר לדברים שנאמרו כאן. קודם כל, אני חושבת שנכון לא להתנגד לשילוב רק מפני שיש דעה ציבורית חזקה נגד שילוב. מצד שני, צריך לזכור שדעה ציבורית חזקה נגד שילוב היא גורם שצריך לקחת אותו בחשבון. כי ככל שהשילוב מצליח יותר, מצד אחד יש פחות ניכור, רואים שהסטריאוטיפים לא נכונים, יש יותר הערכה למשתתפים הערביים, ומצד שני, האיום שבנוכחות שלהם ובהשתלבות שלהם נהייה יותר גדול, לא במונחים הסימבוליים של האיום הביטחוני אלא דווקא בתחושה היותר חזקה של האנשים האלה שלוקחים את הגיובים המועדפים שלנו. לכן אני מהבחינה הטקטית דווקא מסכימה עם סמי, ש-Low visibility בשלב הראשון, יכול להיות יותר חכם מהתחלה רטורית גדולה. אבל זה באמת טקטיקה.

איך את מסבירה את זה שבבתי-חולים זה לא קרה, ההרגשה הזאת של האיום?

בתי-חולים זה באמת דבר מאוד מעניין ואני חושבת שזה דוגמה מצוינת למקום שבו זה הצליח, אם כי זה לא היה לגמרי נקי מתקלות, היו כל מיני תקלות בדרך. אבל אני חושבת שהצלחנו בעניין הזה, מפני שהאנשים האלה הם אנשים מאוד מקצועיים ואני חושבת שבעניין הזה באמת זה הצלחה. אני לגמרי בעד העניין הזה.

יש פה נקודה אחת נוספת שאני רוצה להוסיף אותה, שמחדדת בעייתיות אחרת של החברה הישראלית, לגבי העניין של המימון. אני חושבת שזו דרך טובה- הרעיון של להתנות מימון של גופים בזה שהם עושים מה שצריך להיעשות על-מנת להגביר את הייצוג. צריך למצוא דרך לכך שהייצוג הזה באמת לא יהיה טוקניסטי, אלא שיהיה ייצוג אמיתי וזו דרך טובה. בישראל

אלי רכס :

רות גביזון :

עאדל מנאע :

רות גביזון :

היא יכולה לפתוח מסלול שהוא לא סימפטי מבחינת החברה היהודית, אני רק זורקת אותו אל השולחן, והוא החיזוק של המסלולים הדתיים. גם בנושא של החינוך וגם בנושא של דברים אחרים. יכול מוסד דתי להגיד – אצלי זו לא בעיה של חוסר אפליה מתקנת כשאני לא לוקח לא יהודים. למשל, בבית-ספר רגיל, אפשר להגיד: אתם חייבים לקבל כל מי שפונה אליכם מהאזור. בבית-ספר דתי, הטענה הזאת כלפי המוסד נהיית פחות חזקה. אני חושבת שזאת בעיה של צורת הארגון של החברה הישראלית וצריך למצוא דרך למנוע שהבריחה של הלבנים מהאינטגרציה לא תהיה גם בריחה לתוך המסלולים הדתיים. אתה לא חושב שזו סכנה?

קריאת ביניים: אני חושב שההפך. הרבה יותר קל לבתי-ספר דתיים לקבל לא יהודים מאשר לקבל לא דתיים.

אלה בלפר: יהודי חילוני מאיים הרבה יותר על בית-ספר דתי. המורה הלא יהודי, מה הוא מאיים? שילמד מתמטיקה, יפה מאוד, מה הבעיה?

רות גביון: בית-ספר של מימד יקבל ערבים? ... בסדר, בסדר, מאה אחוז.

טלאל אלקרנאוי: הנושא של תפקידים והעדפה מתקנת בתפקידים הוא נושא חשוב. החשש שלי הוא בנושא של הכישורים שאנחנו דיברנו עליהם. יש מגזרים ואזורים מסוימים, למשל ניקח את הנגב, שלא הושקע שם בחינוך ואחוז האקדמאים לא עולה על אחוז אחד. אם נבוא ונגיד שלאוכלוסייה הזאת צריכים להיות X תפקידים במשרדי הממשלה, על-פי הכישורים שלהם, בעצם אנחנו מחטיאים את המטרה. באוכלוסייה הזאת בעצם לא עשינו שום דבר. לכן אני חושב שצריך לרדת ברמה של הכישורים ביחס ליהודים או ביחס לאוכלוסיות אחרות כדי לשלב אותם. אחרת בעצם נחטיא את המטרה. איפה הבעיה גם קיימת? במבחנים פסיכוטכניים, רמז על זה ד"ר אל. יש בעיה אצל האוכלוסייה הערבית, במיוחד בנגב. רוב האוכלוסייה שהולכת למבחנים פסיכוטכניים, אפילו במשטרה, לא עוברת. המבחנים הפסיכוטכניים הם לא רק על בסיס רמה וידע אלא גם על בסיס מסורת, מנהגים, אופי, התנהגות. יכול להיות שצריך לבחון גם את הקטע הזה. אני מוכן לתת דוגמה אישית. אני, ב-74, לפני 25 שנה, הלכתי לעבוד בבנק ולא עברתי את המבחנים הפסיכוטכניים. בעזרת קשרים נכנסתי לבנק- אמרו: בוא, אתה יודע מה? בוא נכניס אותך כניסיון. נכנסתי לשם, למוסד בנקאי שעבדו בו 25 אנשים. ב-78 קיבלתי זכות חתימה. עליתי על כל אלו שהיו לפני. בשנת 80 עברתי להיות מנהל סניף, כשבתוך הקבוצה הזאת, מבין כל החברים, אני לא עברתי את המבחנים הפסיכוטכניים האלו. אז לא בהכרח המבחנים הפסיכוטכניים מודדים את היכולת של האדם להצליח בתפקיד או לא. גם את הנושא הזה צריך באמת לבחון.

כאמל ריאן: הערה, לפני שידבר איתן. אני לא יודע מה ראה לנכון מי ששם את המיספור הזה- מספר אחד צריך להיות הנושא הפוליטי. אתם דחקתם את זה אחורנית, לדעתי זה לא נכון. להערכתך, הנושא מתחיל בפוליטי; אם הכוח הפוליטי נמצא בראש הפירמידה, יש לזה השפעה. במרכז השלטון המקומי מעולם לא נכנס ערבי לעבוד- בחברות הבת של מרכז השלטון או בכל מה שקשור בבנק, במפעל הפיס או בכל החברות הקשורות למפעל ולמרכז השלטון. אם לא היינו שותפים להנהלה של מרכז השלטון המקומי לעולם לא היינו נכנסים. לכן הנושא הפוליטי חשוב מאוד ואחר-כך מצטרפים שאר הגורמים. לכן, אני רואה לנכון לשים את זה כנקודה ראשונה, לא שלישית או רביעית.

מיכאל איתן: לגבי הנושא של העדפה מתקנת, רציתי לעשות הבחנה בין שתי גישות. הגישה הראשונה יכולה לצאת מנקודת ראות לאומית או אפילו לאומנית, יהודית. באיזה מובן? במובן זה שהיהודים, רוצים לקיים את מדינת ישראל כמדינה יהודית, והם צריכים להחזיק את המדינה הזאת שיש בה מיעוט לאומי ערבי של קרוב ל-20%. אז דווקא מתוך החוכמה של המינהל והשליטה הם צריכים להבין שאין להם שום ברירה, אלא להביא לכך שהמיעוט הלאומי הערבי הזה, יחיה במדינה הזאת. זה לטובתם בעצם, מנקודת הראות שלהם. הדרך הנכונה היא לנסות ולעשות העדפה ולשלב דרך נקודת ראות כזאת, דווקא מנקודת ראות לאומית. למה אני אומר את זה? כי זה לא נכון שאי-אפשר להסביר את זה לציבור וזה גם לא נכון שזה לא מוכיח את עצמו. כי אם אתה מסתכל היום מנקודת הראות הלאומית של היהודים, אז אנחנו ערים לכך שאנחנו לא נותנים שוויון זכויות ואתה יודע מה? אני חושב שאנחנו גם לא ניתן כל-כך מהר וזה די קשה לדרוש מרוב לתת למיעוט אתני זכויות לאומיות מלאות ושוות, במיוחד שיש לו בעלי ברית שמאיימים על הקיום, מה שקיים

בסיטואציה שלנו. אני לא חושב שהעם היהודי, בעניין הזה, שונה מסיטואציות אחרות בעולם. אני לא יודע מה היה קורה אם היינו משווים מצב הפוך, נגיד כשמיעוט יהודי היה נמצא בתוך רוב ערבי או במקומות אחרים בעולם. יחד עם זאת, זה רחוק ממה שהיינו רוצים, מתוך הציפייה של מה שטוב ומה שהיינו רוצים שיהיה בחיים. עכשיו, לאן אני חותר? אני אומר – ראשית, אפשר להסביר את זה ואני חושב שזה הכיוון, העולם היום שונה. העולם היום מתפתח בכיוונים אחרים, שיטת המחשבה של win-win, עסקאות שמורכבות משני צדדים מרוויחים, זה סוג הדברים שהולך היום בכל מקום. זה טבעי לגמרי ואפשר להסביר היום לציבור בישראל, אני חושב שהציבור גם יקנה את זה, שיותר טוב שאנחנו לא נגרום לכך שהמיעוט הערבי יביא לכך שלא תהיה לו ברירה והוא יקציץ. אנחנו צריכים להגיד להפך: אנחנו פקחים. אנחנו יוצרים מצב שהמיעוט הערבי בישראל לא ירצה להתאחד היום ולקבל על עצמו, למשל, את הברית המלאה עם הפלשתינאים, למרות שהם מרגישים את עצמם חלק מהעם הפלשתיני. הם רוצים להישאר ולשמור על הישות הישראלית שנותנת להם איזה שהן תמורות אחרות, וזה יכול לעבוד ואפשר לשכנע אנשים דרך נקודת הראות הזאת.

אבל אפשר גם יותר מזה, לדעתי. וכאן אני אומר שזה תלוי בציבוריות של ערביי מדינת ישראל. הם צריכים להבין דבר אחד: אם הם רוצים להגיע למצב שהדבר הזה יעבוד הרבה יותר חזק ולכמויות יותר גדולות, הם צריכים גם להגיד לעצמם מה הם מוכנים לתת. הציבור הישראלי רוצה לעשות דיל. אז מה אתם נותנים לדיל הזה? אני לא שמח לשמוע שאומרים לי: תשמע, אנחנו לא מסוגלים לייצג את ישראל לא בצבא ולא בשגרירות בחוץ-לארץ שאנחנו נדבר ... על מדינת ישראל. זה גורם מרתיע. זה לא אומר שאני, כתוצאה מזה, אגיד: בסדר, אני מרים ידיים כי זה לא משרת את המטרות שלי, אבל זה בהחלט גורם מקשה. ואני אומר ...

שאנחנו נייצג אותך ...

כאמל ריאן :

בבקשה?

מיכאל איתן :

אתה באמת רוצה שאנחנו נייצג אותך בצבא, בשליחות?

כאמל ריאן :

אני רוצה, כן, אני רוצה. זה מה שאני רוצה, שהשפה תהיה שפה, שנבין אחד את השני ונבין את הניואנסים. שהמסרים יהיו כאלה שאנחנו יכולים לחיות ביחד ושתהיה הזדהות עם המדינה ועם הצרכים של המדינה, כולל עם הצבא. ושתהיה גם אפשרות לייצג את המדינה.

מיכאל איתן :

אתה רוצה אותו טייס?

כאמל ריאן :

אין לי שום בעיה עם זה, להפך, להפך, אני מאמין שזה גם יהיה. אני מקווה שזה יהיה, יום אחד. אני מקווה ואני מאמין וצריך להגיע לזה, יום אחד.

מיכאל איתן :

עד שנגיע, עד שנגיע ...

כאמל ריאן :

אז בסדר, עד שנגיע, אבל אני לא שולל. אני חושב שזה מכשיר שהמדינה צריכה לקיים כי אי-אפשר לקיים מדינה בכלל, בכל העולם, עם פערים שהם גם כלכליים, גם חברתיים, גם של זכויות, זה לא הולך יותר. העולם לא יחזיק, אף מדינה לא תחזיק מעמד. יכולים להיות פערים בין קבוצות אתניות, בין קבוצות אחרות, אבל זה לא הולך. זה כבר לא הולך. רואים איך הדברים האלה קורים. גם מדינת ישראל לא תוכל להחזיק מעמד בפערים גדולים. היא צריכה לדאוג לקיומה של המדינה, שלא יהיו פערים גדולים בין שום קבוצה שהיא.

מיכאל איתן :

אני רוצה לסכם ולומר: אני מסתכל כמי שמייצג את הימין, אני אולי לא מייצג את הימין הקיצוני, אבל מייצג את חוגי הימין במדינת ישראל ואני אומר לכם מה שאחרים כאן לא אומרים לכם: אני מצפה שכשאני אקח על עצמי לבוא ולהיאבק למען זכויות של ערביי ישראל, יבואו אנשי ההנהגה של ערביי ישראל ויגידו: אנחנו בהחלט מקבלים את זה שיום בהיר אחד אנחנו הולכים לקראת זה שאנחנו נלך לצבא ונשמור על המדינה לא פחות ממיכאל איתן. כי תהיינה לנו כאן מספיק זכויות כך ששווה לנו להתאמץ בשביל זה. ואם צריך להיאבק גם נגד, אני לא יודע, מצרים, אז כמו שעיראק יכולה להיות בקונפליקט עם מצרים, אז גם ערבי במדינת ארץ ישראל, אזרח ישראלי, יכול להיות בקונפליקט עם מצרים, כמו שעיראקי יכול להיות בקונפליקט עם מצרים או תימני יכול להיות בקונפליקט עם מצרים.

אבל איתן, שליחה, אתה מדבר ...

קריאת ביניים :

ראסם חמאיסי : עכשיו סגן שר חוץ נמצא והוא מנסה להסביר את מדינת ישראל, יש אנשים ש... ואנחנו מכירים אותם ואתה כנציג של הימין עדיין לא נתת להם את ההזדמנות.

מיכאל איתן : למה, אני חושב שצריך לתת להם.

קריאת בניים : למה? הוא בעד, הוא רוצה לתת להם.

מיכאל איתן : אני בעד, אני בעד לתת להם ... אני מאמין ... לא אמרתי שלא, לא.

מרדכי קרמניצר : בישיבה האחרונה היה השר ארנס שהשמיע דברים דומים, באופן שלא יפתיע אותך. ראסם אמר שם, בישיבה הזאת, שהוא מצפה מהמנהיגות היהודית להגיד לערבים אזרחי מדינת ישראל מה היהודים רוצים מהערבים. אז אנחנו נגיע לשאלה הזאת, מה, מה היהודים רוצים.

רותי כתבה לי פתק במהלך הדיון : איזה הישג גדול בישיבה הזאת שלא דיברנו הפעם על העניין היהודי והדמוקרטי. אז בואו נשמור על ההישג הזה, בואו נשמור על ההישג הזה וננסה לדבר על הנושאים שלגביהם דיברנו בישיבה הזאת, הרי אנחנו לא מסיימים את הדיונים, אנחנו נדבר על הכל.

כסיכום מעשי של הישיבה הזאת, נדמה לי שיש פה תמיכה לרעיון של העדפה מתקנת. אני חושב. היו פה ניואנסים שונים לגבי מידת התמיכה והבדלי גישות לגבי המודל. אנחנו ננסה לנסח מסמך קצר, מעשי, על בסיס ההצעה של יצחק רייטר, אולי עם חלופות שונות, ונעביר אותו להערות כפי שעשינו עם הנושא הקודם.